

FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

Milena Lopčić

**ULOGA UČITELJA U RAZVIJANJU
INTERKULTURALNOSTI KOD UČENIKA U PRVOM
CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE**

MAGISTARSKI RAD

Nikšić, 2022.godine

FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

ULOGA UČITELJA U RAZVIJANJU INTERKULTURALNOSTI KOD UČENIKA U PRVOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

MAGISTARSKI RAD

Mentor:

Prof. dr Saša Milić

Student:

Milena Lopičić

Broj indeksa: 4/18

Nikšić, 2022.godine

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Osnovna teorijska polazišta	9
3. Pojam interkulturalnosti.....	11
4. Vaspitanje i vaspitne vrijednosti	13
4.1. Razvoj osobina vrijedosti kod učenika	14
4.2. Pojam i značaj morala.....	15
4.3. Zadaci i funkcije morala	16
5. Razvijanje moralnog vaspitanja i interkulturalnosti kroz nastavne predmete	18
6. Interkulturalnost i tolerancija.....	21
7. Obrazovanje za različitost i značaj interkulturalnosti	25
8. Uloga učitelja u obrazovanju za interkulturalnost	29
8.1. Karakter učitelja	33
8.2. Kreativno razvijanje interkulturalnosti	34
8.3. Metode podsticanja interkulturalnosti, radionica kao način rada	34
9. METODOLOGIJA RADA	37
9.1. Problem i predmet istraživanja	37
9.2. Cilj i karakter istraživanja.....	37
9.3. Zadaci istraživanja	38
9.4. Naučno istraživačke hipoteze	38
9.5. Naučno istraživačke varijable.....	39
9.6. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	39
9.7. Populacija i uzorak	39
9.8. Statistički postupci koji se primjenjuju u obradi rezultata	40
9.9. Organizacioni, kadrovski, vremenski plan istraživanja.....	41
10. Interpretacija rezultata istraživanja	42

11.	STRUKTURA IZVJEŠTAJA ISTRAŽIVANJA.....	54
12.	Zaključak.....	55
13.	Literatura	57
14.	Slike, tabele i grafici.....	59
15.	Prilozi	60

Mom taju, čija je podrška i ljubav veća od mog uložnog truda.

Rezime

Interkulturalnost je složen koncept, koji je veoma značajan za ljudsku populaciju. Tema je koju istražuju mnogi pedagozi psiholozi, ali i svi koji se bave vaspitno – obrazovnim radom. Suština rada svedena je na važnost interkulturalnosti, metode njenog razvijanja kod učenika u prvom ciklusu osnovne škole. Ističe se značaj učitelja kao nosioca tog procesa. Prema realizovano istraživanju shvata se važnost jačanja interkulturalnosti, koja predstavlja bitan izazov u obrazovanju. Uočavamo značaj teme ovog rada, koja je prvenstveno bitna za učitelje, ali i za sve u vaspitno- obrazovnom procesu.

Ključne riječi: kultura, interkulturalnost, multikulturizam, obrazovni sistem, škola, interkulturalno obrazovanje.

1. Uvod

Interkulturalnost nije nova pojava, ali savremeno društvo donijelo je brojne promjene. Svjedočimo intenzivnoj složenosti u društvu, kao i u obrazovnom sistemu u kojem razlike postaju sve značajnije. Škola, najvažnija institucija za vaspitanje i obrazovanje pojedinca, ima veliku i važnu ulogu u razvijanju interkulturalnosti u društvenoj zajednici. Podsticanje interkulturalnosti najvažniji je zadatak svih onih koji učestvuju u razvijanju budućih generacija. Moramo imati jasnu namjeru da učenike u nižim razredima osnovne škole zainteresujemo za interkulturalnost. Kako će se taj proces odvijati može mnogo zavisiti od sposobnosti učitelja da kod učenika oživi interesovanje za interkulturalnost i spremnost da oni radoznalo istražuju razlike među njima samima. Kada uvide da nas razlike čine jedinstvenima i baš tako savršenima, u njima će se pojaviti dodatna želja i ushićenje da razvijaju svoju svijest o interkulturalnosti. Naša priroda je takva da proučavamo, razmatramo, preispitujemo, a kod djece u prvom ciklusu osnovne škole su te sposobnosti su jače izražene, tako da su oni uvijek aktivni i spremni da otkrivaju nova znanja. Kada im na kvalitetan način pružimo nove ideje da kreiraju, opažaju, uviđaju druge oko sebe, da sagledaju različitosti u svom okruženju, možemo smatrati da smo napravili pravi potez ka razvijanju interkulturalnosti kod učenika.

Razvijanje interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole i uloga nastavnika u tom zahtjevnom procesu jesu predmet ovog rada. Tema koja je istraživana u ovom radu, može biti polazna ideja drugim zainteresovanim licima za interkulturalno obrazovanje. Istaknute su različite mogućnosti koje doprinose razvijanju interkulturalnosti, kao i na koji način nastavnik može podsticati učenike na razvijanje iste. Cilj ovog rada predstavlja da se nastavnici zainteresuju za interkulturalnost i poboljšaju svoja znanja o pomenutoj temi. Nastavnici su važna ciljna grupa ovog koji čine ključan element i “noseći zid” obrazovne reforme, te kao važan faktor u izgradnji cjelokupnog društva bitno je da uključe sve mogućnosti njegovanja interkulturalnosti kod svojih učenika. Nastavnici koji imaju osjećaj za interkulturalnost i koji su interkulturalno kompetentni imaju sposobnost uviđanja i odgovaranja na mnoga pitanja učenicima koji su različitog kulturnog porijekla.

Rad sadrži teorijski i metodološki dio. U teorijskom dijelu rada definisana je interkulturalnost i njene karakteristike. Proučene su i metode razvijanja interkulturalnosti kroz školske predmete i vannastavne aktivnosti. Istaknute su nastavničke uloge i kompetencije koje su posebno važne.

Metodološki dio istraživanja čine problem i predmet istraživanja, zatim cilj istraživanja, hipoteze istraživanja, zadaci, varijable, tok istraživanja, kao i vremenski, kadrovski i organizacioni plan, na kraju i rezultati do kojih se došlo istraživanjem, njihova obrada i diskusija.

2. Osnovna teorijska polazišta

Od velikog značaja za rad jeste definisati osnovne pojmove: kultura, interkulturalnost, multikulturalizam, obrazovni sistem, škola, interkulturalno obrazovanje.

- ◆ **KULTURA** – pod pojmom kultura podrazumijeva se sveobuhvatno nasljeđe ljudi koje je preneseno od predaka. Tu se misli i na obrasce razmišljanja, emocije, reagovanje na različite situacije i prevazilaženje problema. Odnosi se na čuvanje i poštovanje tradicije.
- ◆ **INTERKULTURANOST** – kada govorimo o pojmu interkulturalnosti mislimo na povezanost ljudi koji pripadaju različitim kulturama i na njihov ravnopravan odnos u društvu i zajednici. Mislimo na potencijal kreiranja zajedničkih vrijednosti kroz poštovanje individualnosti svakog pripadnika različite kulture.
- ◆ **MULTIKULTURALIZAM** – pojam multikulturalnosti obuhvata različitost kultura u ljudskom društvu. Govoreći o pojmu multikulturalnosti ne mislimo samo na razlike u etničkom i nacionalnom smislu, već i na razlike u jeziku kojim se govori, različitim religijama i socijalnim razlikama među pojedincima. Ova pojava nas podsjeća na važnost poštovanja pojma različitosti u njegovom najdubljem smislu i činjenicu neophodnosti skladnog života različitog naroda.
- ◆ **OBRAZOVNI SISTEM** – Sistem koji omogućava ostvarenje procesa promjene ličnosti kroz svakodnevno sticanje novih znanja. (Wikipedia)
- ◆ **ŠKOLA** – je vaspitno- obrazovna ustanova u kojoj učenici stiču prije svega obrazovanje, a i vaspitanje kao neodvojivi segment kom se teži u oblikovanju budućih generacija. Vaspitna uloga škole je posebno značajna u nižim razredima školovanja, dok vremenom taj uticaj slabi. U školi učenici usvajaju nastavne sadržaje i teže da savladaju gradivo, ali i uče kako da sklapaju prijateljstva, budu tolerantni, saosjećajni i poštuju one od kojih se razlikuju.

- ◆ INTERKULTURALNO OBRAZOVANJE – kako bismo doprinijeli tome da učenici različitih kultura, nacija, ali i različiti po bilo kojim drugim osobinama stiču ravnopravno obrazovanje moramo obratiti pažnju na važnost interkulturalnosti. Naše škole treba da budu takve da razvijaju međusobno poštovanje učenika koji ne dijele iste osobine, koji dolaze iz različitih porodica i drugačijih socioekonomskih prilika.

3. Pojam interkulturalnosti

Različite kulture, ljudska prava, ravnopravnost, poštovanje svoje, ali i drugih kultura čine interkulturalno obrazovanje. U vaspitno-obrazovnom procesu svi učenici, bez obzira na njihove razlike zaslužuju kvalitetno interkulturalno obrazovanje. Interkulturalno obrazovanje koriguje elemente u obrazovanju, kao što su sadržaj, metode, ali i značaj nastavnika u razvijanju različitosti.

Definisanje i analiza značaja morala i tolerancije su neophodan osnov za njegovanje lijepih odnosa među pripadnicima različitih kultura. Multikulturalnost predstavlja postojanje različitih kultura na određenom podneblju.

Kada želimo da objasnimo pojam interkulturalnosti ne možemo da zanemarimo pojavu multikulturalnosti. Dok kod multikulturalnosti obraćamo pažnju samo na postojanje različitih kultura na jednom mjestu, podneblju ili državi u interkulturalnosti se pažnja obraća na odnos među ljudima. Akcentat je dat njihovo međusobno razumijevanje na to kako se oni odnose jednih prema drugima i na težnju ka skladnom životu. Dakle, cilj interkulturalnog obrazovanja je napraviti takvu atmosferu u učionici da učenici ne prave razlike među sobom, već se druže uvažavajući jedni druge.

Odnosi i komunikacija među ljudima koji su pripadnici različitih kultura tema je interkulturalnosti. Pozitivni odnosi među ljudima različite kulture su ono što treba biti fokus svim ljudima koji razmišljaju o budućnosti čovječanstva. Nije potrebno samo razgovarati sa različitim ljudima, već ih aktivno slušati i razumjeti. Humano društvo koje na razlike ne gleda kao na prepreke, nego kao na mostove je društvo kom treba težiti.

Interkulturalno obrazovanje ogleda se u uvažavanju različitih kultura, razumijevanju drugih, toleranciji prema drugima i socijalnoj stabilnosti. Uključujući jednakost, ljudska prava, zajedništvo, čini sklop svih potrebnih osobina za razvijanje lojalnosti u društvu, naročito razumijevanje sopstvene kulture, a zatim i kulture manjinskih ili većinskih grupa naroda.

Pored različitih autora, uporište i teorijsko opravdanje za istraživanje pronašli smo u različitim međunarodnim pravnim okvirima koji su ovaj problem pokušavali da uobličie u pravnu praksu. Obzirom da je ovo univerzalan problem, broj takvih instrumenata nije mali.

Uočava se koliko je interkulturalno obrazovanje bitno u vaspitno-obrazovnom procesu. Važno je učenike uvijek usmjeriti tako da razmišljaju sa više aspekata, da razvijaju toleranciju,

empatiju, poštovanje i na taj način doprinesu razumijevanju i razvijanju solidarnosti između različitih kultura. Potrebno je da shvate da su odgovorni pojedinci u društvenoj zajednici, čiji postupci pospješuju razvoj interkulturalnosti.

U društvu je sve intezivnija različitost, sve više uočljiva, pa tako vaspitno-obrazovni sistem postaje tvorevina u kojoj kulturološke razlike dostižu sve veći nivo. Nastavnici sudjeluju direktno na razvijanje interkulturalnosti i suočeni su uvijek sa izazovima u društvu, koje je složeno i zahtjevno.

4. Vaspitanje i vaspitne vrijednosti

Vaspitanje je staro koliko i ljudska zajednica. Ono podrazumijeva svjesno postupanje usmjereno ka određenom cilju, sa svrhom kvalitetnog i svestranog razvoja pojedinca i njegov doprinos društvu.

Čitavo vaspitanje se odvija učestvovanjem pojedinca u društvenoj svesti ljudske vrste. Ovaj proces otpočinje nesvesno, gotovo odmah po rođenju; te nadalje neprekidno oblikuje moći pojedinca, postupno zasićujući njegov um, stvarajući mu navike, obrazujući pojmove i budeći mu osećaje i osećanja. Ovakvim nesvesnim vaspitanjem pojedinac postupno počinje da koristi intelektualnu i moralnu građu i sredstva koja je čovečanstvo dotada sakupilo. (Džui, 1983:167)

Pojedinac, kao nosilac svojih postupaka, u savremenom društvu treba da pokaže spremnost za usavršavanjem, nadograđivanjem, uključenost u zajednici i odgovornost prema društvu. Vaspitanje, koje kao što znamo potiče iz kuće u kojoj pojedinac odrasta, tokom života može da se modifikuje i usavršava. Za razvijanje interkulturalnosti početna tačka jeste dobro vaspitanje. Pod terminom "dobro" misli se na zdravo, moralno, emocionalno, racionalno vaspitanje.

Vaspitanje je veoma značajna ljudska delatnost koja postoji, i bez teorije, oduvek kao deo kulture i ne nedostaje nigde gde je kultura. Određujući ga kao težnju da se prodre u dubinu psihe vaspitanika da bi se razvila od iznutra kao spolja, njena totalna vrednosna osetljivost i sposobnost stvaranja vrednosti. Spanger istovremeno ukazuje i na tri njegove suštinske odredbe:

- Vaspitanje je u prvim godinama života pomoć u psihičkom razvoju pojedinca i odvija se pod uticajem spoljnih vrednosti, bez aktivnosti vaspitanika;
- Kasnije, ono postaje pomoć u prenošenju kulturnih dobara koje je čovek u svojoj istoriji stvorio;

Vaspitanje je i buđenje svesti pojedinca, pomoć u njegovom naporu da vlastitim snagama shvati, oceni i formira moral kulture kojoj pripada. (Jurić, 1983:183)

Vaspitanje je Spranger usmjerio ka celokupnoj vrednosno sposobnoj ličnosti pojedinca, ka njegovoj psihi, sa ciljem da u njemu razvije sve vrednosne pravce. On naročito naglašava da se vaspitanje ne bi smelo razumeti samo kao prenošenje kulturnog blaga sa starijih

generacija na mlađe. Kultura nije cilj u vaspitanju, ona je sredstvo za pravo vaspitanje, materijal za vežbanje da bi se na njoj, u psihi koja se formira, razvila pregalaška volja ka pravoj vrednosti. Prema tome, vaspitanje nije prenošenje gotovog smisla za život, prenošenje gotovih znanja ili konzerviranje kulture, već je pre svega usmereno na celokupni unutrašnji život pojedinca, na formiranje njegovih psihičkih snaga, ali i na formiranje njegovog stava prema celokupnom životu. Vaspitanjem treba pojedinca osposobiti da zapaža i oseti kulturne vrednosti i u isto vreme probudi u njemu snagu da stvara nove. Međutim, to nije krajnji cilj vaspitanja... vaspitanje je usmereno na lično karakterno formiranje subjekta. Ono počiva na pravom vrednosnom sadržaju datog objektivnog duha i ima, kao krajnji cilj stvaranje u subjektu autonomnog normativnog duha. (Jurić, 1983:184)

Zapažamo da vaspitanje nije puko prenošenje informacija i pravila starijih na mlađe generacije, već se zasniva na temeljnom razvoju ličnosti. Svakako tokom vaspitanja pojedinac se izgrađuje, usavršava i bitno je kod individue podsticati prave vrijednosti. Kroz različite primjere navoditi ga da zaključuje šta je dobro, a šta loše, jer kroz dobru praksu najbolje se usvaja znanje. Time što se usmjerava da razvija toleranciju, posmatrajući različite kulture, motivišući ga da istražuje, gradimo jednu jaku individuu koja će razumjeti važnost interkulturalnog obrazovanja.

Vaspitanje nije smer za sebe, no ono služi ka sredstvo za razvoj duševog života. (Diltaj, 1980:9)

Vaspitanje je neophodna i neizostavna stavka ljudskog života, koja se razvija u skladu sa razvojem individue. Neodvojiv je proces od procesa razvoja ličnosti. Shodno tome, na vaspitanje je nužno obratiti pažnju kada je riječ o razvoju interkulturalnosti.

4.1. Razvoj osobina vrijedosti kod učenika

Nadaleko su poznate rasprave oko pitanja da li je nastavnik poput vajara koji oblikuje učenike shodno svojim načelima i stvara gotov, nepromjenjiv proizvod ili je poput baštovana koji oblikuje biljku, usmjerava njen rast i razvoj ali ne može ograničiti njene potencijale i prirodu razvitka. Jasno je da na razvoj ličnosti učenika utiču brojni faktori i da koliko god htjeli da

dobiju gotov proizvod nastavnici ne mogu izostaviti bitnu stavku, a to je različitost učenika i lični pečat koji svako sobom nosi.

U tradicionalnom konceptu vaspitanja i predstava o čovjeku, ličnost je uvijek posmatrana kao „meko tijesto“ u koje se uvijek može utisnuti ono što se želi. Mehanicističke teorije učenja vaspitanja, dakle – čitavo ponašanje i učenje čovjeka - svode na pasivna reagovanja jedinke, na spoljašnje događaje. Tu se spoljašnji uticaji ne dovode ni u kakvu vezu sa unutrašnjim uslovima ličnosti za koje je takođe očigledno da djeluju na krajnje efekte u učenju i ponašanju. Kada su u pitanju školsko učenje i ličnost učenika, onda se ta unutrašnja stanja dovode u vezu sa ličnim iskustvom učenika i individualnim razlikama i sklonostima, dispozicijama, motivacijom, njegovim svjesnim „JA“ i čitavim nizom drugih saznavnih procesa. (Stojaković, 1990:299)

Savremena psihološka saznanja o čovjeku nedvosmisleno govore da proces učenja prožima cjelokupnu aktivnost ličnosti. Ne samo da učimo govor i raspoznavamo objekte i ljude, već učimo i druge forme ponašanja i osobine ličnosti, stavove, predrasude, motive, učimo se življenju u kolektivu i slično. Dakle, uče se i poželjni i nepoželjni oblici ponašanja i osobine ličnosti. Učenje pozitivnih i negativnih stavova, navika i osobina ličnosti se odvija pod uticajem transfera učenja.(Stojaković, 1990:300)

4.2. Pojam i značaj morala

Moral potiče od latinskih riječi „mos“- običaj, „mores“ – vladanje, „moralis“ – moralan.

Moral podrazumijeva skup opšte obavezujućih normi i postupaka koji se mogu razmatrati kao dobri ili loši.

Moralno vaspitanje doprinosi „izgrađivanju moralne svijesti, moralnih osjećanja i interesovanja, moralnih stavova i uvjerenja, moralnog posmatranja i suđenja.(Ninković, 2006:16)

Kroz moralno vaspitanje kod učenika treba razvijati pozitivna moralna osjećanja:

- ❖ čast,
- ❖ osjećanje dužnosti i odgovornosti,
- ❖ dostojanstvo,

- ❖ humanost,
- ❖ ljubav,
- ❖ toleranciju,
- ❖ pravednost,
- ❖ dobrotu,
- ❖ savjesnost,
- ❖ plemenitost,
- ❖ ispravnost.

Moralno vaspitanje odvija se na svim mjestima čovjekovog života u porodici, obrazovnim ustanovama, užoj i široj društvenoj zajednici, kroz sredstva masovne komunikacije. Razvijanje moralnih vrijednosti predstavlja uslov za razvijanje interkulturalnosti u društvu.

4.3. Zadaci i funkcije morala

Činjenica je da razvijanje moralnih vrijednosti predstavlja glavnu stepenicu koja vodi ka napretku usvajanja interkulturalnosti, ali i čitavog čovječanstva. Na kvalitetno usađenim moralnim vrijednostima temelji se razvoj interkulturalnosti kod pojedinca.

Razlaganje i konkretizovanje cilja moralnog vaspitanja vrši se pomoću zadataka.

Zadaci društvenog i moralnog vaspitanja prema Đorđeviću (1996) su :

- usvajanje odgovarajućih etičkih znanja, vrijednosti, normi i principa opšte društvenog morala,
 - razvijanje moralnih osjećanja i moralne volje,
 - sloboda moralnog izbora,
 - odgovorno ponašanje pojedinca,
 - formiranje moralnog lika pojedinca kao člana društvene zajednice.
- (Đorđević,1996:14)

Kada govorimo o funkcijama morala, navodimo tri:

~ gnoseološku,

~ regulativnu i

~ vaspitnu.

Gnoseološka funkcija morala se iskazuje u specifičnostima uzajamnih odnosa ljudi koji imaju društveni značaj, a ogleda se u njihovom neposrednom komuniciranju. Ova funkcija je zastupljena u zapadnim kulturama gde društvo i zakon oblikuje moralnu osobu. Vaspitna funkcija morala je zasnovana na organizovanom i usmerenom radu da se kod onih koje vaspitavamo formiraju poželjne moralne vrednosti i kvaliteti.

Moralno vaspitanje pojedinca na taj način se odlikuje pre svega potrebom moralnog ponašanja. (Mirić, 2001:54)

Moralno vaspitanje odvija se na svim mjestima čovjekovog života: u porodici, obrazovnim ustanovama, užoj i široj društvenoj zajednici, kroz sredstva masovne komunikacije. Moral i moralne vrijednosti oduvijek su tema koja je interesovala pedagoge i psihologe. Shvatili su da razvijanjem moralnih vrijednosti kod individue podstiču i razvoj interkulturalnosti. Ukoliko ličnost razumije različite potrebe drugih pojedinaca u svojoj okolini, razumjeće da postoje i druge različitosti koje nas čine jedinstvenima.

5. Razvijanje moralnog vaspitanja i interkulturalnosti kroz nastavne predmete

Sadržaje interkulturalnog obrazovanja možemo pronaći u nastavnom planu i programu prvog ciklusa osnovnoškolskog vaspitanja i obrazovanja. Svi školski predmeti prožeti su elementima koji mogu poslužiti kao osnova na kojoj će se temeljiti i nadgrađivati kulturne vrijednosti. Od velikog je značaja da učitelj prepozna te segmente u planu i programu pa da na osnovu njih osmisli i realizuje nastavu. Učitelj uvijek može na kreativan, nenametljiv način učenicima predočiti važnost interkulturalnosti.

- ***Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost***

Sadržaji moralnog vaspitanja u nastavi CSBH jezika i književnosti ogledaju se u osposobljavanju učenika za samostalno doživljavanje, razumijevanje, tumačenje i vrednovanje književnoumjetničkih djela.

Podsticanje moralnog vaspitanja nalazimo u udžbenicima CSBH jezika i književnosti kroz priče, pjesme, bajke, basne i ostala književnoumjetnička djela. Učenici se poistovjećuju sa književnim likovima koji svojim poduhvatima inspirišu i navode na razvoj moralnih vrijednosti. Poseban akcenat u nižim razredima je na bajkama u kojima imamo borbe dobra i zla, pravde i nepravde iz kojih djeca izvlače najvažnije pouke. Takođe, uočavaju da postoje različite kulture, različita prava, kao i potrebe junaka iz bajke.

- ***Matematika***

U nastavi matematike učenici usvajaju operacije sa brojevima koje mogu koristiti u svakodnevnom životu.

Npr. Učenici će znati da skrenu pažnju trgovcu koji pogriješi sa novcem. Usvajaju vremenske relacije, pa mogu uputiti druge na odgovornost u obavljanju poslova na vrijeme. Naučiće da dijele užinu, knjige, pribor... Uvidjeće ukoliko u odjeljenju imaju učenika iz manjinske grupe naroda da ga neće isključiti iz učenja, već bez obzira na vjeru i naciju uče svi zajedno. Tu je važna uloga nastavnika koji će kroz zanimljive zadatke uvesti djecu da postoje različite kulture.

- ***Priroda i društvo***

Cilj ovog predmeta je da djeca upoznaju sebe, svoju okolinu i razviju sposobnosti za društveno odgovoran život. Učenici uče o svojim i tuđim pravima, o pravilima koja se moraju poštovati, o potrebama ljudi, očuvanju biljaka i životinja, formiraju ekološku svijest, o tome kako se u saobraćaju ponašaju vozači i pješaci. Obradom obaveznih sadržaja propisanih planom i programom s lakoćom se može uticati na interkulturalnu svijest budućih generacija. Časovi prirode i društva su plodno tlo na kom djeca mogu ubirati plodove pravih vrijednosti, koji će ih motivisati i usmjeravati na moralno postupanje.

- ***Likovna kultura***

Kroz likovno stvaralaštvo učenici uz pomoć učitelja mogu na kreativan način da stvaraju razne predmete, materijale koje će kasnije koristiti za rad. Naučiće da cijene svoje i tuđe stvaralaštvo, poštuju različitosti, prihvate drugačije načine izražavanja. Na nekim časovima kroz spominjanje različitih kultura učenici će shvatiti značaj interkulturalnosti za njihovo obrazovanje u savremenom društvu.

- ***Muzička kultura***

Edukativna uloga pjesama koje se obrađuju na časovima muzičke kulture je veoma značajna. Muzikom učenik može iskazati svoju emocionalnu prirodu. Učenici kroz pjesme kao što su „Drugarstvo“, „Molimo za finu tišinu“, „Ala je lep ovaj svet“ usvajaju moralne vrijednosti. Isto tako, slušanjem pjesama interkulturalnog karaktera djeca razvijaju svijest o manjinskim ili većinskim grupama naroda. Na časovima muzičke kulture, posebno u prvom ciklusu osnovne škole učenici se upoznaju kroz pjesmu sa drugim kulturama i narodima.

- ***Fizičko vaspitanje***

Nastava fizičkog vaspitanja u velikoj mjeri doprinosi razvoju moralnih vrijednosti kod učenika, koje predstavljaju temelj za dalje školovanje. Kroz prilagođene aktivnosti i igre učenici usvajaju samopoštovanje, samopouzdanje, poštovanje različitosti, prihvatanje poraza,

timsku saradnju, kooperaciju i brojne druge osobine koje olakšavaju razvijanje interkulturalnosti kao osnovnog cilja obrazovanja današnjice. U planu i programu fizičkog vaspitanja upisane su narodne igre, kroz koje se učenici vrlo lako i nenametljivo uče novim kulturama i na taj način kroz zabavu i igru podstiču razvijanje interkulturalnosti.

Osnova škola je najorganizovaniji vid realizovanja moralnog vaspitanja, ona ima obavezu da sve nedostatke u vezi njega ispravi i učenika uključi u životnu zajednicu kao visoko moralnu ličnost. Nastavnik treba da bude uzor učenicima i da svojim primjerom utiče na razvoj moralnih osobina kod svojih vaspitanika. Mora biti vodič kroz različite kulture, darujući svojim učenicima znanja kroz koja će sa lakoćom razviti interkulturalnost.

6. Interkulturalnost i tolerancija

Društvo koje se razvija u pravcu prihvatanja različitosti i koje raste uz princip da nas različitosti obogaćuju mora počivati na toleranciji, koja je nužna za razumijevanje odnosa među ljudima različite kulture. Riječ tolerancija nastala je od riječi „tolerare“ koja u prevodu znači „podnositi.“ Biti tolerantan znači prihvatati različitosti, imati pozitivan stav i odnos prema ljudima sa kojima ne dijelimo iste kulturološke i idejne vrijednosti. Ljude koji su tolerantni ocjenjujemo kao osobe u čijem se prisustvu osjećamo prihvaćeno, bez prostora za predrasude i kritike.

Slika 1: Drvo različitosti

(Interkulturalnost: Imperativni način života u današnjem svijetu)

Vrednost se pojavljuje samo u svesti koja oseća. Pa ipak, vrednost i osećanje vrednosti nisu identični. To se može zaključiti već iz toga što jedna te ista vrednost, ne samo u raznim individuama nego i u istoj individui u razno doba, može da pokrene osećanje u sasvim

različitom obimu i sasvim različitoj dubini. Oslobođanje osećanja vrednosti zavisi, dakle, od dva uslova:

- od individualnog sklopa predmeta koji se nalazi prema jednoj svesti koja određuje vrednost (objektivni uslov) ;
- od individualnog sklopa svesti u kojoj se doživljuje „vrednost“ predmeta (subjektivni uslov). (Keršenštajner,1939:78)

Tek u neprotivrečnosti ili harmoniji smisaonog sklopa doživljava čovek formu svoje pune vrednosti, pa su i drugi ljudi u stanju da upoznaju tu formu njegove vrednosti. Da li drugi ljudi upoznaju tu formu vrednosti zavisi, naravno, i od toga da li su oni sami stekli formu vrednosti tj. zavisi od njihovog smisaonog sklopa vrednosti. Jer samo „formiran“ može „formiranog“ u istini da razume. Neformiranome nedostaje organ za takovo saznanje koje je podešeno za „razumevanje“. Sad razumemo i definiciju koju je pojmu obrazovanja dao Georg Simel u svojoj raspravi: „Pojam i tragedija kulture“ , a koja glasi: „kultura je put od zatvorenog jedinstva kroz razvijeno mnoštvo ka razvijenom jedinstvu.“ Zatvoreno jedinstvo je jedinstvo animalnog bića sa svim njegovim individualnim mogućnostima razvijanja, njegovim sistemom vrednosti upravljanim na održavanje fizičkog života i primitivnim smisaonim sklopom. Razvijeno mnoštvo je mnoštvo čulnih i duhovnih doživljaja vrednosti koji se nužno pojavljuju u radu individualnih funkcija svesti u jednoj kulturnoj sredini ispunjenoj čulnim i duhovnim dobrima. Ako se razvijeno jedinstvo nalazi u neprotivrečnoj organizaciji svesti vrednosti i svih u njih ukotvljenih predmetnih stanja stvari koje smo kao smisaone sadržaje prišpojili našoj svesti. (Keršenštajner, 1939:31)

Duševni centralitet razvija se, sasvim prirodno, postepeno i ne kod svih ljudi. Animalno biće obraća se sa svojim instiktima, nagonima, naklonostima, interesima, čas ovamo čas onamo. Dete dopušta da ga zarobi hiljade nadražaja spoljašnjega sveta, bavi se njima, na njima dobija svoje prve doživljaje vrednosti, ali kao leptir letuca sa cveta na cvet a da se ni za jedan ne da trajno vezati.(Keršenštajner, 1939:39)

Određivanje vrednosti je kao mišljenje iskonski fenomen svesti. Definicija kao: vrednost je značenje koje jedan predmet ima za našu svest, ili: vrednost je značenje koje jedan osećajni ili misaoni sadržaj, usled osećanja sa njim skopčanog, ima za jedan subjekat, nisu ništa drugo nego tautologije. Jer ono što za nas ima značaja upravo je za nas vrednost, odnosno bezvrednost, iako često samo za trenutak. Ne uvek, ali često, upotrebljava se reč „smisao“ u značenju „vrednost“. Tako uvek i svuda kod Antona Hajnena u njegovoj odličnoj knjižici

„Smisao i svrhe u vaspitanju“, isto tako kada govorimo „o smislu života“. Ta dva pojma nisu identična. „Smisao“ samo spada u sferu vrednosti . Smisao je sa veza jednog predmeta sa vrednošću. Ne odgovara definicija koju je pojmu vrednost da Erenfels u sporazumu sa Majnongom a koja glasi : „ Vrednost je priželjkivanje za jednom stvari“. Nemaju stvari estetsku vrednost zato što ih mi priželjkujemo, nego ih mi priželjkujemo svakako zato što imaju estetsku vrednost. Čak i život za mene nema vrednost zbog toga što je on po sebi nešto što treba priželjkivati, nego ga ja priželjkujem, možda, - ukoliko ima vrednost za mene. Šta uopšte znači priželjkivati (žuditi za nečim)? Od potpune spontane težnje koja se diže u nama do želje, a zatim do postignuća, žudnje, želje, volje, postoje najraznovrsniji prelazi osobenih stanja svesti... Činjenica da svest koja oseća igra glavnu ulogu kod određivanja vrednosti, a ne sazajno samo za sebe , bitna je za teoriju obrazovanja. (Keršenštajner, 1939:94)

Sa smiješkom na licu, trudeći se da drugima bude lijepo u našem društvu mi smo izabrali pravi put ka toleranciji. Svako izražavanje netolerancije ima negativan uticaj na pojedinca. Osoba nije bolja ako ne pokazuje netoleranciju, a osjeća je.

Tabela 1: Odnosi među ljudima

	INTERAKCIJA MEĐU LJUDIMA	VERBALNO IZRAŽAVANJE	NEVERBALNO IZRAŽAVANJE
TOLERANTAN ODNOS	PRIHVATLJIVO PONAŠANJE	<ul style="list-style-type: none"> • RAZGOVOR • POHVALA • INTERES • PODRŠKA 	<ul style="list-style-type: none"> • ĆUTNJA • UMILAN POGLED • OSMIJEH
NETOLERANTAN ODNOS	NEPRIHVATLJIVO PONAŠANJE	<ul style="list-style-type: none"> • RAZGOVOR • VRIJEĐANJE • PRIJETNJE • NASILJE 	<ul style="list-style-type: none"> • NAMRŠTENOST • VIKANJE • IZBJEGAVANJE • ODBIJANJE • IGNORISANJE

Kao i što vidimo iz tabele svaka vrsta nasilja, ružne riječi, uvrede ukazuje na netoleranciju, a svaka lijepa riječ i lijep gest zasigurno predstavljaju toleranciju. Svaka osoba vaspitanje nosi od kuće, svoje stavove i mišljenja već od ranog djetinjstva formira u porodici. Roditelji su prvi koji usmjeravaju i uče svoju djecu toleranciji. Takođe, veoma važnu ulogu imaju i obrazovne ustanove, koje treba da potenciraju toleranciju i kod djece razvijaju pozitivno mišljenje i ljubav. Jedino na taj način razvija se interkulturalnost, koja je veoma važna za svakog pojedinca.

Važno je njegovati moralne vrijednosti kod djece, učiti ih da cijene sebe i usmjeravati ih da znaju sopstvenu vrijednost. Populaciju možemo uporediti sa velikom, lijepom slagalicom a svaki pojedinac čini njen neodvojiv komad. Svaki dio je unikatan i poseban. Da bi se uklopio i bio na svom mjestu neophodno je da je drugačiji i svojstven. Bez jednog dijela slagalica je nepotpuna. Raznolikost i mnoštvo čini njenu ljepotu. Ukoliko se kod djeteta razvije svijest o sopstvenoj vrijednosti i samopoštovanje time će uslijediti i poštovanje i prihvatanje drugih. Tako odgojen pojedinac spreman je da izgrađuje i unapređuje svoje interkulturalno obrazovanje.

7. Obrazovanje za različitost i značaj interkulturalnosti

Za razvoj svakog pojedinca obrazovanje je veoma važna stavka. Školujući se ne samo da usvajamo osnove čitanja, pisanja, računanja i slično, već se učimo druženju i komunikaciji sa drugima. Najčešće zbog osjećaja sigurnosti biramo društvo ljudi koji su nam slični i sa kojima dijelimo iste vrijednosti. Međutim, u učionici se susrećemo i sa pojedincima koji dolaze iz porodica koje se razlikuju od naših. Da bismo na pravi način prihvatili osobe koje dolaze iz druge kulturološke sredine, koje ne pripadaju našoj naciji, rasi moramo u obrazovanju staviti akcenat na interkulturalnost. Odnosi sa ljudima druge kulture trebaju se unapređivati uz toleranciju, razumijevanje, poštovanje i oni moraju biti važna stavka u vaspitno-obrazovnom procesu.

Obrazovanje je kulturnim uticajem stečeno, jedinstveno raščlanjeno, sposobno za razvitak biće individue, koje je osposobljava za objektivno – vrednosno kulturno delanje i čini je sposobnim za doživljavanje objektivnih kulturnih vrednosti. (Keršenštajner,1939:69)

Jedna stara pedagoška izreka glasi: „Uči se za život, a ne za školu.“ ...Dok god je objedinjena škola samo za jedan društveni sloj, a ne za sve, ona zapravo i nije objedinjena škola, a ni škola u kojoj se uči za život. Stoga sam se oduvijek od srca nadala da škola neće biti podijeljena na škole za djevojčice i škole za dječake, na osnovne i druge vrste škola, nego da će doista postati objedinjena škola u kojoj i djevojčice i dječaci, kao i djeca iz svih društvenih slojeva zajedno uče, stiču povjerenje jedni prema drugima, štiju jedni druge, a to će kasnije omogućiti blagoslovljen život kako u obitelji tako i u državi. Objedinjena škola, koja bi bila tako uređena, je možda najvažnije sredstvo koje će jednom razriješiti pitanje morala, žensko pitanje, pitanje braka, pitanje rada, a to razrješenje neće biti jednostrano, već ljudsko. Ako tako gledamo na stvari, onda objedinjena škola nije samo pedagoško pitanje: ona je temeljno životno pitanje društva. Žena i muškarac, viša i niža klasa nalaze se s različite strane zida preko kojeg si pružaju ruke. Ali radi se o tome da taj zid treba srušiti. A, objedinjena škola o kakvoj sam govorila predstavlja prvu rupu u tom zidu! (Ellen Key,2000:149)

Kao što je važno da škola ne bude podijeljena na ženske i muške, od velikog značaja je da se u školstvu ne prave razlike i ne odvajaju učenici po boji kože, religiji, naciji. Učenike treba podsticati da vrednuju sebe, svoju tradiciju i kulturu. Kroz prihvatanje sebe i svog kulturološkog porijekla uči se i prihvatanje i njeguje se ljubav prema drugim kulturama i tradicijama. Nastavu je potrebno osmisliti tako da učenici nauče da slušaju druge, razumiju i

prihvataju. Neosporan pozitivan uticaj škole na razvoj pojedinca treba iskoristiti ne samo kada je u pitanju usvajanje novih sadržaja i razvoj intelektualnih sposobnosti, već i za jačanje interkulturalnih vrijednosti.

Pri svojoj raznolikosti do sada pomenutih izlaganja pojma obrazovanja nalazimo u svima formulisanjima ono što ja smatram bitnim: individualno organizovana forma vrednosti, smisaoni sklop nošen безусловnim vrednostima razvijenim dejstvom kulturnih dobara i samo njima. Objektivni duh preobražava se kroz subjektivni duh u nove forme. Kada Georg Simmel u svojoj raspravi **Begriff und Tragodie der Kultur** izjavljue da obrazovanost (kultura, kako on veli) nastupa samo onda „kada sadržaji uzeti iz nadličnog, izgleda kao da, nekom tajnom harmonijom u duši razvijaju samo ono što u njoj samoj postoji kao njen najsopstveniji nagon i unutrašnja predispozicija njenog subjektivnog savršenstva“, onda on težište pojma postavlja upravo na iste oznake. I više, on se na njih ograničava. On naročito naglašava nužnost da put obrazovanja vodi preko objektivnih duhovnih tvorevina. Umetnost, običaji, nauka i teleološki izgrađena učenja, religija i pravo, tehnika i društvene norme „stanice su preko kojih mora da ide subjekat da bi stekao naročitu sopstvenu vrednost koja se zove njegova kultura. (Keršenštajner, 1939:70)

Stav da je čovek proizvod okoline svakako je stoga već i pola istine , jer docnija okolina, obrnuto, okolinu hoće da prilagodi sebi. Moralo bi se reći : Put ka **čoveku** je najpre put prilagođavanja. Da li pojedinac pole zadrži formu koju mu je okolina utisnula potpuno je drugo pitanje. Kada bi svi to činili, kada se obrnuto, niko posle stečene duhovnosti ne bi smatrao primoranim da i okolinu prilagodi sebi, onda uopšte ne bi mogli sebi predstaviti kako bi kultura mogle da postaju i kako bi se dizanjem ili padanjem mogle razvijati. (Keršenštajner, 1939: 339)

Jedna od karakteristika čoveka kao ljudskog, prirodnog, proizvodnog i bića prakse jeste njegova svestranost. Svestranost je njegova generička karakteristika. Svestranost postoji u čoveku samo kao mogućnost. Ona, dakle, nije nikom data unapred u gotovom vidu. Svestrano razvijanje pojedinačnog čoveka, svestrano njegovo ispoljavanje kao ljudskog proizvodnog bića, zavisi od konkretnih uslova u kojim se čovek rađa, živi i radi, ali zavisi i od njegove lične ~angažovanosti~ u sopstvenom razvoju. (Marks & Engels: 37)

Interkulturalno obrazovanje mora se suočiti sa raznovrsnim formama nejednakosti i usmjeriti se na promjene. Ovakvo obrazovanje zahtijeva transformaciju cjelokupne kulture škole. Tu obuhvatamo fizičko okruženje, odnose između nastavnika, učenika i zajednice.

Ovakav pristup nastoji da sve uključi da razmišljaju o organizaciji školskog znanja i povezanosti raznovrsnih iskustava manjinskih grupa izvan škole. Obrazovanje mora da ohrabri učenike da pokrenu promjene u društvu, a ne da se promjenama prilagođavaju. Obrazovanjem za interkulturalnost treba da se teži ka stvaranju uslova u kojima će učenici različitih rasa, religija, jezika, kultura, sposobnosti, bez straha i zabrinutosti međusobno razmjenjivati mišljenja. Iz straha, različiti ljudi, imaju predrasude koje ih navode da izbjegavaju međusobne kontakte sa ljudima koji se razlikuju od njih. Potrebno je u društvu, kao i u samoj školi, stvoriti prijatnu atmosferu i ravnotežu između različitih grupa. U takvim uslovima mogućnosti za neuspjeh treba da budu na najnižem nivou, kao da i situacije u kojima se može izraziti neprijateljstvo i agresivnost budu svedene na minimum.

Slika 2: Snaga različitosti

(Interkulturalnost i manjinske kulture u odgojno-obrazovnom sustavu)

Svako ko želi da bude ravnopravan član ljudske zajednice i živi u harmoniji sa drugim pripadnicima treba da kod sebe razvija toleranciju i poštuje različitosti. Uvidjeti ljepotu različitosti veliki je korak za svakog pojedinca, kao i za kompletno društvo. Trudeći se da uvažavamo druge, mi uvažavamo sebe. Poštujući kulture drugih naroda, na taj način poštujemo i svoju. Uživanju u idili spokoja među narodima vodi nas razvoj interkulturalnosti. Što se više razvijamo kao individue, doprinosimo razvitku interkulturalnosti među ljudima.

Važno je od malena shvatiti taj proces i rasti u takvom okruženju, jer upravo tako rastemo i razvijamo se u zdravoj sredini. Dijete imitirajući odrasle osobe gradi sebe, pa gledajući dobre primjere usvaja i gradi sebe kao interkulturalnu ličnost. Obrazovanje koje različitosti posmatra kao bogatstvo je obrazovanje budućnosti koje će spasiti čovječanstvo, kojim će se izbjeći netrpeljivost među ljudima i osigurati mir.

8. Uloga učitelja u obrazovanju za interkulturalnost

Sredinu razreda stvara učitelj. Ona vredi onoliko koliko vredi učitelj, i to je ono što me veseli i jednovremeno plaši. Ona se menja sa njegovim individualnim promenama, više je nervozna kao je on nervozan, tiha ao je on tih, ona je kao prenos u vazduhu, koji udišu učenici od onoga što je učitelju najintimnije u njegovom biću. Svuda, gde se ljudi nalaze ujedinjeni, ormira se sredina podložna uvek uticaju najjačih ličnosti. Učitelj u društvu dece ili mladića ima dušu šefa... Jedan primer; „od kad ste vi tu, reče jednog dana učitelju jedna majka, koji je došao pre nekoliko meseci u selo, deca su mnogo ućtivija.“ Pa ipak ovaj učitelj nije nikad davao pouke o ućtivosti, on je sam po sebi bio prirodno ućtiv, te se nije starao o tome. Njegova ućtivost je tako reći zračila oko njega i na neki način zarazila njegove ućenike, potćinila okolini! Ličnost učiteljeva zraći oko sebe, ispuštajući duševne vrednosti koje obrazuju jednu vrtsu sredine namagnetisane, koja privlaći duše. Kaže se da čovečje telo ispušta zrake, koji se mogu fotografisati. Tako isto se oslobađaju izvesni zraci iz ljudske duše, koju su slikari mataerijalizovali u oreolu što okružava svece, te utiću na duše kroz koje prođu. (A. D. Ferriere, 1935: 41)

Kao prostorije za čaj kod Japanaca, tako moraju i zgrade zavoda za obrazovanje da postanu jedna vrsta hrama, svetog mesta kome nipošto ne sme da nedostaje radost i igra omladine. Takve prostorije treba da odišu jednostavnom lepotom , brižljivo čistotom, redom japanske čajdžinice. Njeno središte treba da bude predvorje gde svi vaspitanici svakog jutra zajednički učestvuju u jednom kratkom ali upečatljivom delu kulta, na jednoj zajedničkoj molitvi, zajedničkoj brižljivo negovanoj pesmi, na jednom kratkom govoru. U to predvorje ulazi se tiho za obred kulta i tako isto tiho iz nejga se izlazi. Sem toga ovo predvorje može poslužiti, u drugim prilikama, za zajedničke svečanosti, kao i zajedničkom sećanju na zajedničko delanje. Ali važniji su od svega ovog , kao u čajdžinici majstori za čaj, živi nosioci vaspitnog duha nastavnici i nastavnice. Njima samim, mesto njihovog životnog rada, mora da bude sveti hram, i tam gde ih više na istom mestu učestvuje u radu, moraju se svi osećati unutrašnje povezani kao jedan duhovni red, kao braća i sestre jedne božanske službe. U odevanju i držanju, u tvorenju i delanju, u rećima i pokretima, mora duh da dođe do izraza, onaj duh koji treba da je duh kuće. To može biti samo potpuno veseo duh kakav je potreban omladini.(Keršenštajner, 1939:337)

Kako će učitelju poći za rukom provesti nastavu koja počiva na samostalnom radu učenika, to ovisi o njegovoj ličnosti. Zamišljam da učitelj povijesti ne opisuje predhistorijsko doba, nego da učenicima ponudi neko popularno djelo o tome ili da s njima ode u muzej. Nakon toga može tražiti pismeni referat koji bi učenici morali ilustrirati karakterističnim predmetima iz tog doba. On sam može im predočiti pregled tog doba kod drugih naroda i konačno, ako je u razredu neki učenik kojeg to posebno zanima, dati mu da pročita neko djelo o tom vremenu. Svaki učitelj lako smisliti slične postupke za svoj predmet. (Ellen Key, 2000:154)

Izuzetni je bitna uloga nastavnika, on bi trebao i sam se povremeno uključiti u igru sa djecom i na taj način im pokazati i dati dobar primjer.

Želeo bih pokušati, da učinim da se osetite sve što možete naći prijatnog i srećnog za vas u novome stavu, koji se zahteva od vaspitača da ga usvoje prema detetu. Ako pored toga uspem da vas ubedim da ćete u njemu i vi naći pored sentimentalnog zadovoljenja odlične pogodbe za intelektualno bogaćenje, mogućnost vrlo različite aktivnosti i posvećenja, vi ćete se saglasiti da ono čudnovato slaganje teži da učini vaspitačev zanat jednim od najprimitivnijih i najzgodnijih zanata. (Ferriere, 1935: 42)

Kod pravog nastavnika ističe se najpre namera da se logički razvoj njegovog gradiva obrazuje u potpunosti jasnosti. Ali dok izgleda da je on sasvim savladan od stvarnoga, njegov pogled, vođen pedagoškim interesovanjem, klizi stalno po razredu i ispituje svako učeničko lice. Hiljadu opažanja utiču, dolazeći sa periferne zone svesti, na tok i uobličavanje lekcije, pitanja i odgovori rasuti nad svim glavama umnožavaju broj polusvesnih opažanja i dejstvuju na logička razvijanja i methodska prikazivanja koja se nalaze u centru svesti. I nepitani učenik dobija u unakrsnoj vatri pitaja, sigurno osećanje da se nalazi u čarobnom krugu nastavnika. Najzad, bitnu ulogu igra još i to da li je nastavnik ispunjen vrednošću svog nastavnog predmeta i da li se ta ispunjenost vrednošću pokazuje u spoljašnjoj živosti prikazivanja pred učenicima. U istorijskim, estetskim i religioznim nastavnim predmetima takvo prikazivanje je neophodno. Nastavnici tih nastavnih predmeta moraju biti osetljivi ljudi, koji se mogu uzbuditi iz dubine srca, u svako doba, kad god treba učenike uvoditi u carstvo vrednosti pomoću izvesnih dobara. Ova uzbudljivost koja se stalno vraća pretpostavlja, naravno nerazorivu mladost. Bez nje duša nastavnikova, zbog hiljadu vrsta raznih malih i velikih neskladnosti i tegoba nastavnčkog poziva, neskladnosti i tegoba koje se stalno ponavljaju, sve više postaje neosetljiva ukoliko se služba duže vrši i ukoliko se približuje doba u kome životna snaga počinje da opada. (Keršenštajner, 1939: 390)

Učitelji su najbitnija karika u lancu obrazovanja. Nema inovativne nastave usmjerene ka razumijevanju važnosti interkulturalnosti bez motivisanog učitelja. Učitelj prevashodno treba da bude dobro didaktički potkovan, da razumije zakonitosti funkcionisanja kognitivnih, emocionalnih, stvaralačkih sposobnosti učenika kao i da bude dobar poznavalac dječije psihologije da bi na pravi način podsticao interkulturalnost i lijepe odnose među učenicima različite kulture. Učitelji učenicima predstavljaju uzor. Riječ učitelja je od izuzetne važnosti, kao i njegove sposobnosti, ponašanje, odnos prema učenicima i školskim obavezama i predmetima.

Svako koji bira nastavnički poziv treba blagovremeno da bude brižljivo ispitan. Nije dovoljno ako sa čistom svešću o sebi možemo reći kako smo dovoljno spremni da ispunjavamo službu koja nam je poverena – i da imamo poštnu volju da je prema svojim najboljim silama i ispunimo. Samo onaj treba da postane nastavnik koji uvek oseća blaženstvo u delovanju na duhovnom i duševnom razvitku drugih; onaj koji ima tako mnogo čiste mladosti, da sav teret godina, svu zrelost života i sve tegobe svakodnevnog rada nisu u stanju da zatrpaju taj njegov penušavi izvor. (Keršenštajner, 1939:391)

Moć je u rukama učitelja. Ukoliko zamislimo da je školski sistem organizovan tako da u najvećoj mjeri podržava i podstiče interkulturalnost, a s druge strane odsustvuje volja nastavnika- rezultati neće biti očekivano reprezentativni. Naravno da je važnost uređenog školskog sistema značajna, ali učitelj je onaj u čijim rukama je alat za razvijanje interkulturalnosti. Učitelj i bez podržavajućeg sistema može uspjeti, ali sistem bez učitelja nikako.

Posebno je značajno istaći da Lenjin nikad nije gledao na nastavnika kao na stručnjaka čija je delatnost ograničena samo na rad u školi i na vaspitanje mladih. Naprotiv, on je smatrao, nimalo ne potcenjujući rad u školi , da svaki nastavnik treba da bude aktivan u ukupnoj društvenoj sredini u kojoj živi i radi. Nastavnik mora biti prosvetitelj naroda , politički propagator, kulturni radnik, mobilizator masa u izgranji novog društva. (Potkonjak, 1947:48)

Motivacija nastavnika je nužna, ali ne i dovoljna. On treba da bude visoko obrazovan i obučen za podsticanje i razvoj interkulturalnih sposobnosti učenika. Nedovoljna stručnost i znanje, bez obzira na potrebnu volju, kod učenika ne oblikuju svijest o interkulturalnosti. Preporučljivo je organizovati seminare, edukacije, radionice putem kojih će se nastavnicima ukazati na važnost interkulturalnih sposobnosti, a zatim ih obučiti na koji način ih pravilno podstaći, što kroz redovne časove, što kroz vannastavne aktivnosti. Prosvjetnim radnicima nedostaje edukacija.

E. Kej navodi šta je bitno za moralno vaspitanje:

- postupati sa djecom kao sa sebi ravnima,
- ne treba često reagovati na dječije nestašluke,
- kažnjavanje treba biti brzo, nepromjenljivo i energično. (Milić, 2008)

Većina nastavnika ima dugi radni staž i svoje školovanje završilo je prije nego je bilo ikakvih naznaka savremene nastave. Doedukacije su za veliki dio njih nepoznanica. Naučili su da izvode nastavu po starim, ustaljenim, prevaziđenim načelima i na taj način učenike pripremaju za društvo koje više ne postoji s komeptencijama koje nijesu na cijeni. Sistem „tabla- kreda“ je odavno prevaziđen i trebao bi biti davna prošlost. Ipak, ukoliko zavirimo u škole shvatićemo da je daleko od prošlosti, on je realnost našeg školovanja. Mladi nastavnici su u nešto većoj mjeri motivisani i upoznati s kreativnom školom koja podstiče interkulturalnost. Svjesni su razvoja tehnike i tehnologije, ali ipak s druge strane nedovoljno informisani na koji način uticati na interkulturalnost kod učenika.

Uticao učiteljev – užasna odgovornost!Nije dovoljno voleti učenike, da bi se dobila njihova ljubav. Treba im uliti poštovanje, treba da nas poštuju, ne toliko usred strogosti ili ukočenosti, nego usled čvrstine. Deca ne daju svoje srce svakome. Ona će poštovati onoga koga vole. (Ferriere,1935: 43)

Veliko pitanje da li svaki vaspitač pokazuje psihološku i duhovnu strukturu ima i sve nužne osobine jednog nastavnika, naime nastavnika jednog celog razreda vaspitanika koji u isti mah sa istim sredstvima treba da budu duhovno i moralno unapređeni, ne može se, nažalost, bezuslovno potvrditi. Kod pravog nastavnika ističe se, najpre da se logički razvoj njegovog gradiva obrazuje u punoj jasnosti. Ali dok izgleda da je on sasvim savlaadan od stvarnoga, njegov pogled, vođen pedagoškim interesovanjem, klizi stalno po razredu i ispituje svako učeničko lice. Hiljadu opažanja utiču, dolazeći sa periferne zone svesti , na tok i uobličavanje lekcije, pitanja i odgovori rasuti nad svim glavama umnožavaju broj polusvesnih opažanja i dejstvuju na logička razvijanja i metoda prikazivanja koja se nalaze u centru svesti. I nepitani učenik dobija u unakrsnoj vatri pitanja, sigurno osećanje da se nalazi u čarobnom krugu nastavnika. (Keršenštajner, 1939:390)

Nastavnik treba da bude podrška svojim učenicima. Oni u njemu treba da prepoznaju ljubav, sigurnu luku i osobu koja ih gura naprijed ka ostvarenju svojih ciljeva. Ukoliko učenici vjeruju učitelju i na njegovom primjeru vide kako se poštuju različiti karakteri učenika,

osobine i individualnost oni će usvojiti tolerantno ponašanje i biće otvoreni za interkulturalnost.

Nastavnik treba neprekidno da radi na sebi, svojoj edukaciji, da postavlja sebi ciljeve koji odgovaraju na zahtjeve: kako može da postane bolji edukator, vaspitač, kako više da doprinese kvalitetnoj i kreativnoj nastavi koja je usmjerena na razvoj interkulturalnosti, koje nove metode i oblike rada može primijeniti, kako učiniti da učenici budu motivisani, kako uskladiti potrebe društva i školstva, na koji način aktivirati učenike i staviti ih u centar vaspitno- obrazovnog procesa itd.

8.1. Karakter učitelja

Svojim mogućnostima i raznim načinima rada učitelj može motivisati učenika razumijevanje važnosti interkulturalnosti. Teško je prihvatanje interkulturalnosti kod učenika ako učitelj nije ohrabren i uporan u svojoj namjeri razvitka iste. Osoba koje je cjelovita, ispunjena, nježna i koja usmjerava svoje učenike, to je pravi učitelj. Bitno je da se učitelj uvijek usavršava i edukuje. Od velikog je značaja da ih zainteresuje prvenstveno razgovorom, zatim zadacima kroz koje će uvidjeti svoje, ali i mogućnosti drugih.

Bitnu ulogu igra još i to da li je nastavnik ispunjen vrednošću svog nastavnog predmeta i da li je ta ispunjenost vrednošću pokazuje u spoljašnjoj živosti prikazivanja pred učenicima. Samo onaj treba da postane nastavnik koji uvek oseća blaženstvo u delovanju na duhovnom i duševnom razvitku drugih; onaj koji ima tako mnogo čiste mladosti, da sav teret godina, svu zrelost života i sve tegobe svakodnevnog rada nisu u stanju da zatrpaju taj njegov penušavi izvor; onaj koji može da živi u nepokolebljivoj veri u pobedu bezvremenskih vrednosti u ljudsko rodu; onaj koji je na sebi iskusio da zato što počiva on je u stanju da četiri mladih duhova ne samo stvarnošću svoje nastave, nego i nemevljivom moći svoga bića općini za jedan čas zajedničkog duhovnog rada. (Keršenštajner, 1939: 391)

Vrlo je važno da učitelj, kako bi razvio interkulturalnost kod svojih učenika, nekada se poistovijeti sa njima, pokuša da razumije njihov način razmišljanja, da ga katkad smatraju drugom, da ih savjetuje na pravi način, da pokaže nježnost, razumijevanje, a da ne naruši svoj autoritet.

8.2. Kreativno razvijanje interkulturalnosti

Ukoliko se vršnjaci druže, razmjenjuju mišljenja i iskustva među njima razviće se pouzdani odnosi. Uvažavanje tuđeg mišljenja i položaja, regulisanje emocija, poznavanje pravila ponašanja i dr. Djeca manjinskih naroda, teže uspostavljaju kontakte, teško ostvaruju prijateljstva i održavaju ih. Često su neprihvaćena od strane vršnjaka, a nerijetko su i žrtve vršnjačkog nasilja. Bitnu ulogu, kako će dijete koje je po nečemu različito od ostale djece biti prihvaćeno u odjeljenju, kao što sam ranije navela, ima učitelj. Da se to može uraditi na jedan kreativan način potvrđuju razne radionice, koje se sprovode u školi. Mnogo je tema koje se mogu obrađivati na radionicama, takođe radionice mogu biti i kreativnog tipa. Učenici mnogo vole kroz igru da usvajaju nova znanja, tako da je ovaj način rada pogodan za razvoj interkulturalnosti. Ideja ima mnogo, a na učitelju je koju će izabrati. Takođe, kako je razvoj interkulturalnosti važan u prvom ciklusu osnovne škole, učitelj se mora potruditi da im prenese prave vrijednosti. Uz pomoć raznih materijala i tehnika učenici se mogu upoznati sa različitim kulturama, shvatiti koliko je svaki pojedinac važan i uočiti da smo svi na neki način različiti.

8.3. Metode podsticanja interkulturalnosti, radionica kao način rada

Da bi se interkulturalnost razvijala kod učenika potrebno je iskoristiti sve nastavne sadržaje na adekvatan način. Osim kroz redovan program neophodno je osmisliti i programske sadržaje koji će dodatno motivisati učenike da razmišljaju o značaju interkulturalnosti.

Plodno tlo za obradu teme interkulturalnosti su i vannastavne aktivnosti. Učitelj treba da organizuje radionice koje šire svijest o pozitivnim odnosima sa ljudima različitih kultura. Treba ih praktikovati što češće i kroz njih kontinuirano podsjećati učenike na ovu važnu temu.

Radionica je oblik iskustvenog rada, odnosno učenja koji omogućava svakom učesniku u grupi da bude aktivan od početka do kraja rada. Dakle, u radionicama nema pasivnih učesnika, odnosno, posmatrača. U toku radioničarskog rada svi učestvuju u skladu sa svojom trenutnom spremnošću za aktivnostima ove vrste. Pojam radionica ne podrazumijeva rad na ličnim problemima nekog učenika niti na njegovim ličnim interpersonalnim ili intrapersonalnim konfliktima nego se, kao što je već rečeno, planiraju aktivnosti sa određenim

temama. Učenici učestvuju u njihovoj realizaciji u skladu sa svojim individualnim mogućnostima i motivima i u zavisnosti od toga ostvaruju različite nivoe dobiti u radu. (Krkeljčić, Slobig, 2000:8)

Za izvođenje radionica, sem integrativnih i početnih aktivnosti, neophodne su i neke organizacijske promjene. Prije svega, značajna je organizacija prostora u učionici koja mora biti usklađena sa osnovnim principima grupnog rada. To prije svega znači da učenici sjede u krugu i na taj način ostvaruju komunikaciju lice u lice. Sjedenje u krugu je neophodno zbog toga što omogućava otvorenu, jasnu i ravnopravnu komunikaciju svih članova grupe što je preduslov za dalje aktivnosti. Za izvođenje radionice veoma je važna vremenska organizacija časa. Planirano vrijeme za izvođenje jedne radionice je 45 minuta. Ovo vrijeme nije optimalno, ali je jedino raspoloživo u školi. Radi orijentacije navešćemo neke vremenske granice koje voditeljima mogu koristiti u organizaciji časa:

- Početna aktivnost 5 – 10 minuta
- Glavna aktivnost 25 – 30 minuta
- Završna aktivnost 10 minuta (Krkeljčić, Slobig, 1997:6)

U susretu sa svakim novim sadržajem radionice učenik je najprije sam. Nakon toga slijedi kreativna dimenzija koja se provodi kroz crtanje, pisanje, igranje uloga, pantomimu, rad u paru, rad sa muzikom... produkte ove aktivnosti dijeli najprije u paru, zatim maloj i konačnoj velikoj grupi. Postupnost je značajna naročito kod nepoznate li zatvorene ili iz bilo kojih razloga nekomunikativne grupe. Prema tome, proces radionice se, u ovom smislu, kreće uzlaznom linijom. Počinje „unutrašnjim“ aktivnostima, a završava se integracijom grupnih aktivnosti na određenu temu. (Krkeljčić, Slobig, 2000:8)

Posjetila sam nekoliko časova na kojima su se organizovale radionice. Vidjela sam koliko djeca mogu naučiti kada rade zajedno. Osim što razvijaju timski rad, oni poštuju jedni druge, uvažavaju tuđe mišljenje, razvijaju toleranciju, poštuju različitosti. Na tim radionicama, ispoštovane su sve stavke i svi uslovi kako bi ona bila uspješna. Radionice su bile zaista zanimljive, poučne, učenici su radili sa mnogo truda, odgovornosti, veoma pažljivo su slušali svoje učiteljice i pratili instrukcije. Učenici su na kreativan način, kroz igru, shvatili da treba uvijek poštovati druge. Naučili da smo svi jednaki i da svi isto vrijedimo. Učenici su u toku radionice iznosili svoja mišljenja, ali pažljivo slušali i tuđa. Takođe, učenici koji u razredu imaju učenika Romske populacije skloni su da uvijek ponude pomoć, dodatna objašnjenja, da pozajme, da daju, da više sarađuju. Uvidjela sam da što se učenici više susreću raznovrsnijim

običajima, bogate svoje iskustvo a mišljenja su raznovrsnija. Primjere nekoliko priprema i fotografija sa radionica koje sam posjetila navodim u primjeru.

9. METODOLOGIJA RADA

9.1. Problem i predmet istraživanja

Interkulturalno obrazovanje je jedno od najnovijih u oblasti studija o obrazovanju. Razvoj područja odvijao se u kontekst društvenih i istorijskih transformacija tokom dvadesetog vijeka. Događaji nijesu bili ujednačeni, ali su bili uslovljeni domaćim faktorima. Prema interkulturalnom obrazovanju, škole imaju važnu ulogu u uspostavljanju temelja za transformaciju zajednice i izbjegavanje ugnjetavanja i nepravde. Ovaj rad analizira značaj i ulogu škole u interkulturalnom obrazovanju. Da bi djeca razvijala pojam interkulturalnosti uvijek ih je potrebno motivisati. Mnogo istraživača se bavilo interkulturalnošću i njenim podsticajem, pa sada postoje različiti načini za razvijanje interkulturalnosti.

Problem ovog istraživanja jeste uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole.

Predmet ovog istraživanja je mogućnost razvijanja interkulturalnosti kod učenika u prvom ciklusu osnovne škole.

9.2. Cilj i karakter istraživanja

Cilj ovog istraživanje jeste utvrditi da li i u kolikoj mjeri učitelj doprinosi razvoju interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole?

Karakter istraživanja

Za ovo istraživanje možemo reći da pripada empirijskim istraživanjima, jer proučava iskustvene činjenice. Ova vrsta istraživanja omogućava objektivnost, egzaktnost, ali i naučnost istraživanja. Kako se istraživanje realizuje na malom uzorku svrstaćemo ga u grupu mikro istraživanja.

9.3. Zadaci istraživanja

Istraživački zadaci su sljedeći:

1. Uvidjeti da li je planom i programom u dovoljnoj mjeri predviđen interkulturalni sadržaj u nastavi prvog ciklusa osnovne škole
2. Ispitati mišljenja učitelja o potrebi razvitka interkulturalnosti u prvom ciklusu
3. Utvrditi stepen spremnosti učitelja da nastavu prilagode načelima interkulturalnog obrazovanja
4. Utvrditi u kolikoj mjeri su učitelji spremni da se edukuju za interkulturalno obrazovanje

9.4. Naučno istraživačke hipoteze

Osnovna hipoteza:

Pretpostavlja se da je uloga učitelja bitna i u velikoj mjeri može podstaći razvoj interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole.

Pomoćne hipoteze:

- Pretpostavlja se da nastavnim planom i programom nije predviđen interkulturalni sadržaj u dovoljnoj mjeri u nastavi prvog ciklusa osnovne škole
- Pretpostavlja se da učitelji shvataju potrebu razvitka interkulturalnosti u najnižim razredima osnovne škole
- Pretpostavlja se da su učitelji spremni da nastavu prilagode interkulturalnom obrazovanju
- Pretpostavlja se da učitelji imaju želju za edukacijom o interkulturalnom obrazovanju

9.5. Naučno istraživačke varijable

Nakon definisanja predmeta, problema, cilja, zadataka i hipoteza istraživanja slijedi definisanje varijabli istraživanja. Varijabla u pedagoškim istraživanjima je svojstvo koje mijenja (varira).

Nezavisna varijabla:

Organizacija nastave učitelja podsticanjem interkulturalnosti, kadrovski uslovi, sastav odjeljenja.

Zavisna varijabla:

Povećanje stepena svijesti učitelja o značaju interkulturalnosti tolerancije, moralnih vrijednosti.

9.6. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Metode koje će se koristiti su metoda teorijske analize i deskriptivna metoda. Istraživanje će se sprovesti među profesorima putem tehnike anketiranja i posmatranja. Kao instrument će se koristiti anketni upitnik. Profesori koji su obuhvaćeni istraživanjem će organizovati radionice koje podstiču razvoj interkulturalnosti. Posmatranje realizovanih radionica će se vršiti putem tehničkih sredstava (fotografije, video zapisi).

Anketni upitnik je anonimn, osmišljen tako da se u najvećoj mjeri izbjegava pristrasnost u odgovorima i ispitanicima je lakše da budu iskreni o datoj temi.

9.7. Populacija i uzorak

Populaciju čine skup svih jedinica koje imaju zajedničke karakteristike, a to su zapravo pojedinci na koje se odnosi određeni problem. Uzorak je dio populacije koji je odabran za neko istraživanje ili eksperiment.

Učitelji prvog ciklusa osnovnih škola iz Podgorice predstavljaju populaciju istraživanja, školske 2019/2020. godine. Dok učitelji iz podgoričkih škola "Oktoih", „Vuk Karadžić”,

„21.maj”, „Štampar Makarije” i „Radojica Perović”, čine uzorak istraživanja. Obuhvaćeni su učitelji pet škola u glavnom gradu.

Iz populacije je odabran uzorak metodom lutrijskog ključa kod četiri osnovne škole, dok je kod škole „Oktoih” riječ o prigodnom uzorku zbog rada u pomenutoj školi. Za navedeni uzorak odlučeno je zbog tehničkih, materijalnih, prostornih i vremenskih ograničenja.

Tabela 2: Struktura istraživačkog uzorka

Škola		Broj ispitanika
Osnovna škola “Oktoih”		23
Osnovna škola “Vuk Karadžić”		13
Osnovna škola “Radojica Perović”		12
Osnovna škola “21.maj”		15
Osnovna škola “Štampar Makarije”		12
Ukupno	5	75

9.8. Statistički postupci koji se primjenjuju u obradi rezultata

Dobijene podatke istraživanja biće obrađeni, analizirani i prebrojavani. Sve to kako bismo došli do podataka koji bi nam na određen način ukazali da li je naš vaspitno obrazovni process spreman za prihvatanje interkulturalnosti i koliki je doprinos učitelja u razvijanju interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole.

Rezultati koje dobijemo predstavice u vidu dijagrama kao i tabelarnim prikazom.

9.9. Organizacioni, kadrovski, vremenski plan istraživanja

Izradi projekta prethodilo je studiozno proučavanje dostupne literature i definisanje osnovnog predmeta i problema istraživanja, odnosno formulisanje svih njegovih djelova i tačaka. Sljedeći korak je konstrukcija istraživačkih instrumenata i plan dinamike neposredne realizacije istraživanja. Poslije sprovedenog istraživanja slijedi klasifikovanje, sređivanje, statistička obrada, interpretacija, diskusija rezultata, pisanje elaborata, izvođenje zaključaka i preporuka.

10. Interpretacija rezultata istraživanja

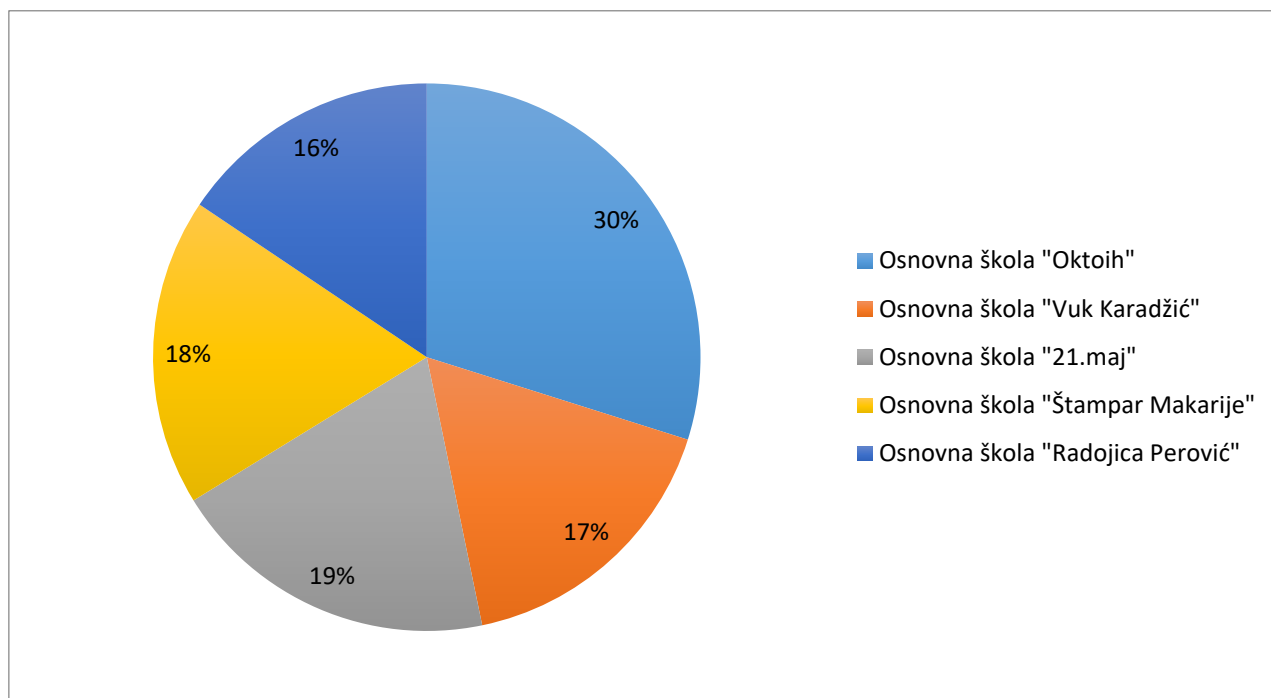
Ovaj dio rada predstavlja utvrđivanje, analiziranje i tumačenje rezultata. Takođe, ovdje će se obrazložiti rezultati dobijeni istraživanjem. Istraživanje je sprovedeno od oktobra 2019. do februara 2020. godine. Uzorak čine učitelji prvog ciklusa osnovne škole, obuhvaćeno je pet podgoričkih osnovnih škola.

Tabela 3: Tabelarni prikaz uzorka učitelja

<i>POL</i>	<i>GODINE STAROSTI</i>				
	25-30	31-40	41-50	51-65	
muški	4	3	1	/	8
ženski	12	25	17	13	67
ukupno	16	28	18	13	75

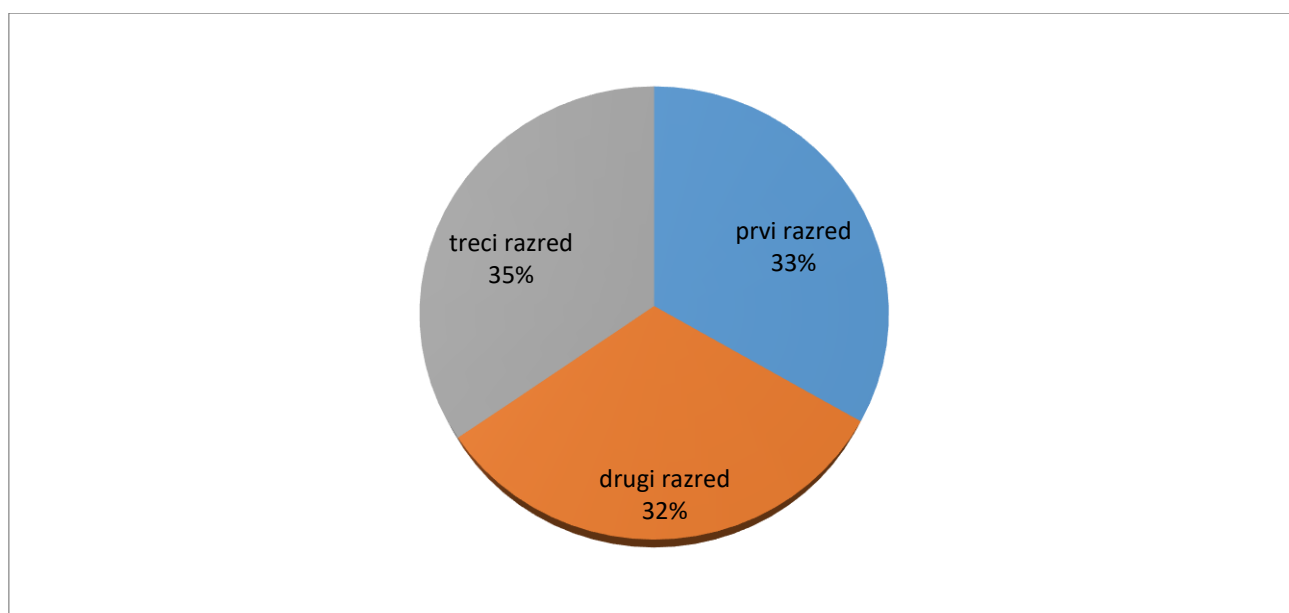
U tabeli su jasno prikazani podaci koji su prikupljeni pomoću anketnog upitnika o godinama starosti ispitanika.

U grafiku koji slijedi uočljivo je koliki je procenat ispitanika obuhvaćen po školama.

Grafik 1: Procenat ispitanika po školama

U ovom grafiku vidimo da je 33% ispitanika predaje prvom razredu, 32% drugom razredu I 35% trećem razredu osnovne škole.

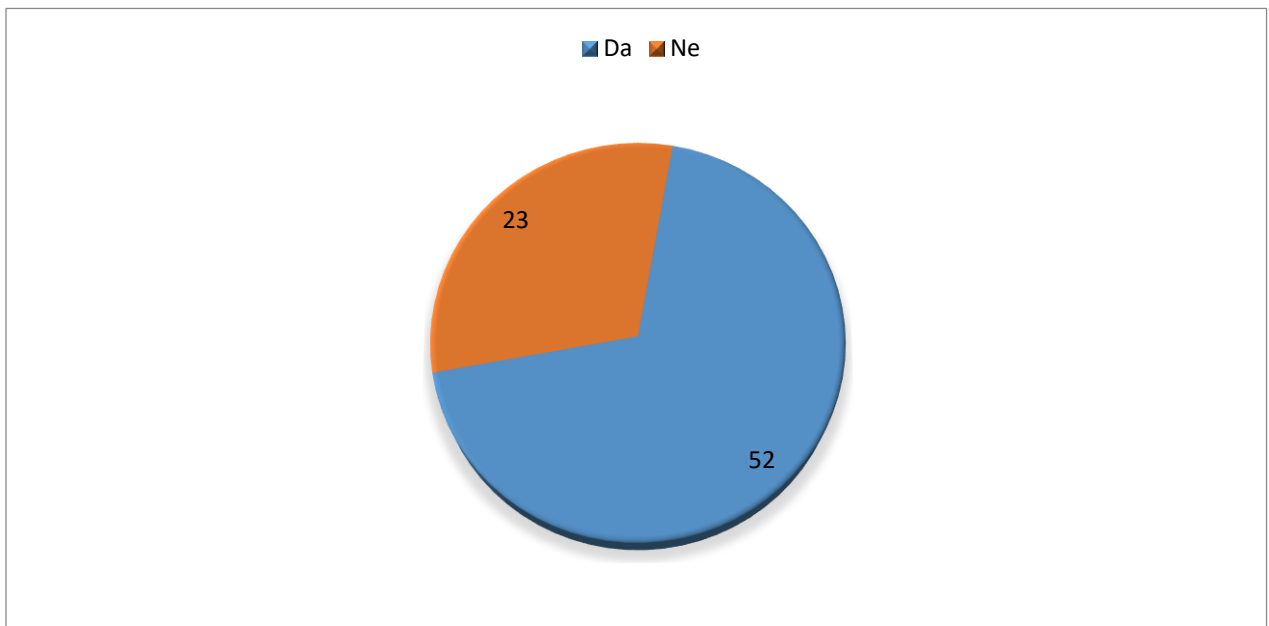

Grafik 2: Kom razredu predaje koliki procenat ispitanika

U ovom dijelu rada dobijeni rezultati biće grafički i tabelarno prikazani. Iz anketnog upitnika biće izdvojena pitanja čijom analizom dolazimo do cilja istraživanja.

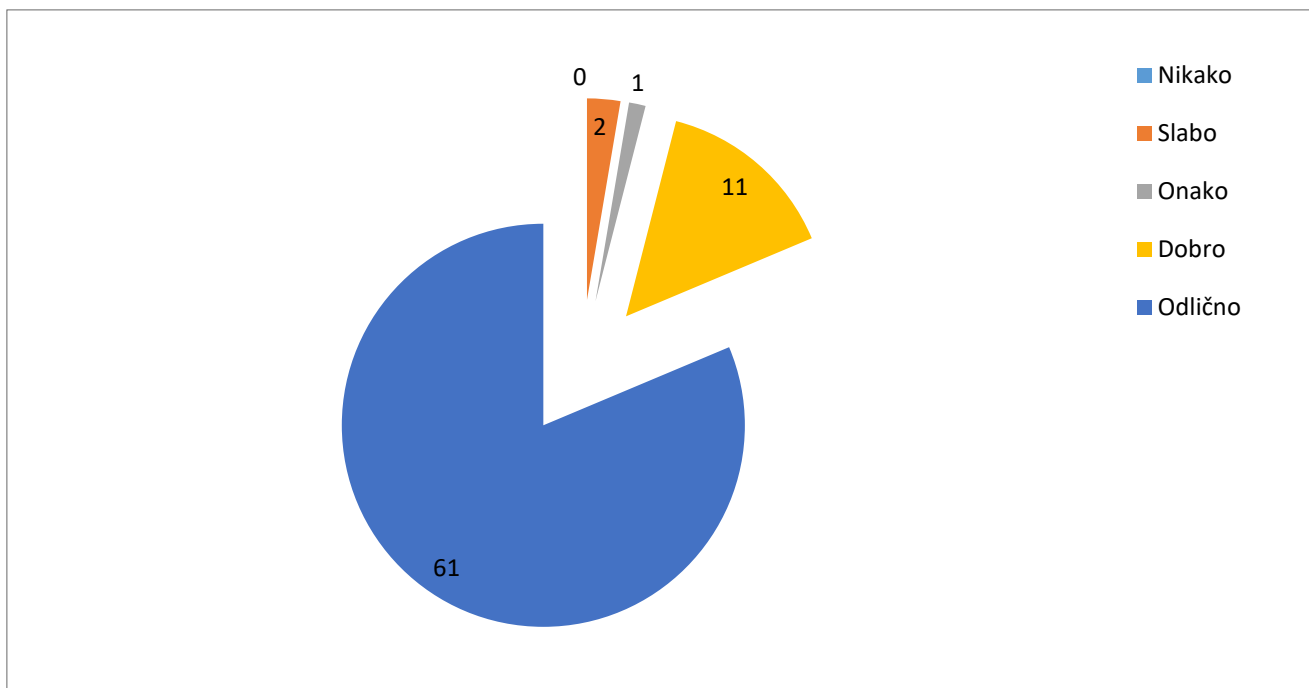
Na pitanje: *U odjeljenju u kom izvodim nastavu ima djece koji pripadaju različitim kulturama?* Učitelji su dali sljedeće odgovore koji su grafički prikazani.

Od 75 ispitanika 23 učitelja u svom odjeljenju nema učenika koji pripadaju različitim kulturama, dok je njih 52 potvrdno odgovorilo. Zaključujemo da većina ispitanika u svom odjeljenju ima učenike koji pripadaju različitim kulturama.

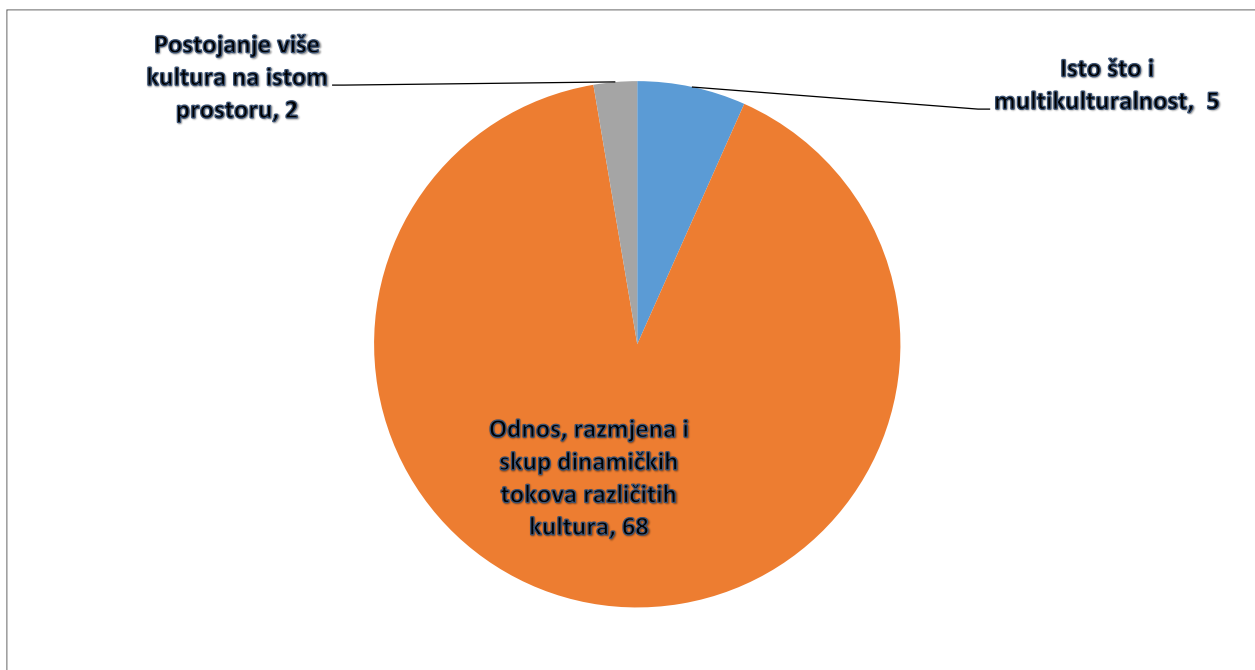
Grafik 3: Koliko ispitanika u svom odjeljenju ima učenike koji pripadaju različitim kulturama

Zahtjevalo se da ispitanici odgovore u kojoj mjeri su zadovoljni kako učenici prihvataju kulturnu različitost. Nije bilo onih koji su nezadovoljni, dva ispitanika su odgovorila da je to *slabo*, jedan je zaokružio odgovor *onako*, njih 11 smatra da je to *dobro*, dok njih 61 misle da učenici *odlično* prihvataju kulturnu različitost. Dakle, zaključujemo da većina ispitanika je zadovoljna kako učenici prihvataju kulturne različitosti.

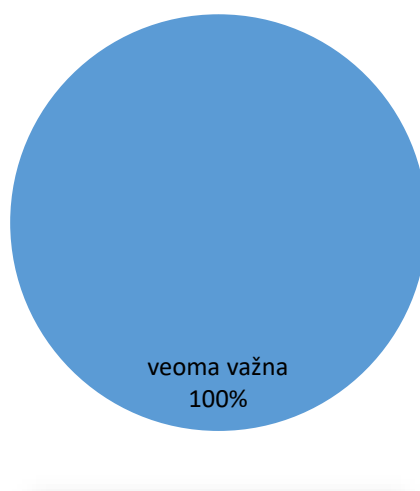
Grafik 4: Rezultati pitanja da li su učitelji zadovoljni kako učenici prihvataju kulturnu različitost

Kako je osmo pitanje bilo da ispitanici odgovore *Šta je interkulturalnost*, od njih 75, pet nastavnika je zaokružilo da je to isto što i multikulturalnost, njih 68 zaokružilo je da je interkulturalnost odnos, razmjena i skup dinamičkih tokova različitih kultura, a njih 2 je zaokružilo da je interkulturalnost postojanje više kultura na istom prostoru. Zaključuje se da ima onih ispitanika koji ne uviđaju razlike između interkulturalnosti i multikulturalnosti, ali svakako većina ispitanika je upoznata sa pojmom interkulturalnost, što je dobro.

Grafik 5: Rezultati na pitanje šta je interkulturalnost

Na pitanje, *kolika smatrate da je uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti*, učitelji su zaokruživali odgovore koji su se nalazili u tabeli. Svi ispitanici su zaokružili da je *veoma važna*. Zaključujemo da je uloga učitelja veoma važna u razvijanju interkulturalnosti. Nijedan ispitanik nije zaokružio neke od datih odgovora: *nevažna, malo važna, umjereno važna*, već su svi zaokružili odgovor *veoma važna*.

Grafik 6: Kolika smatrate da je uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti

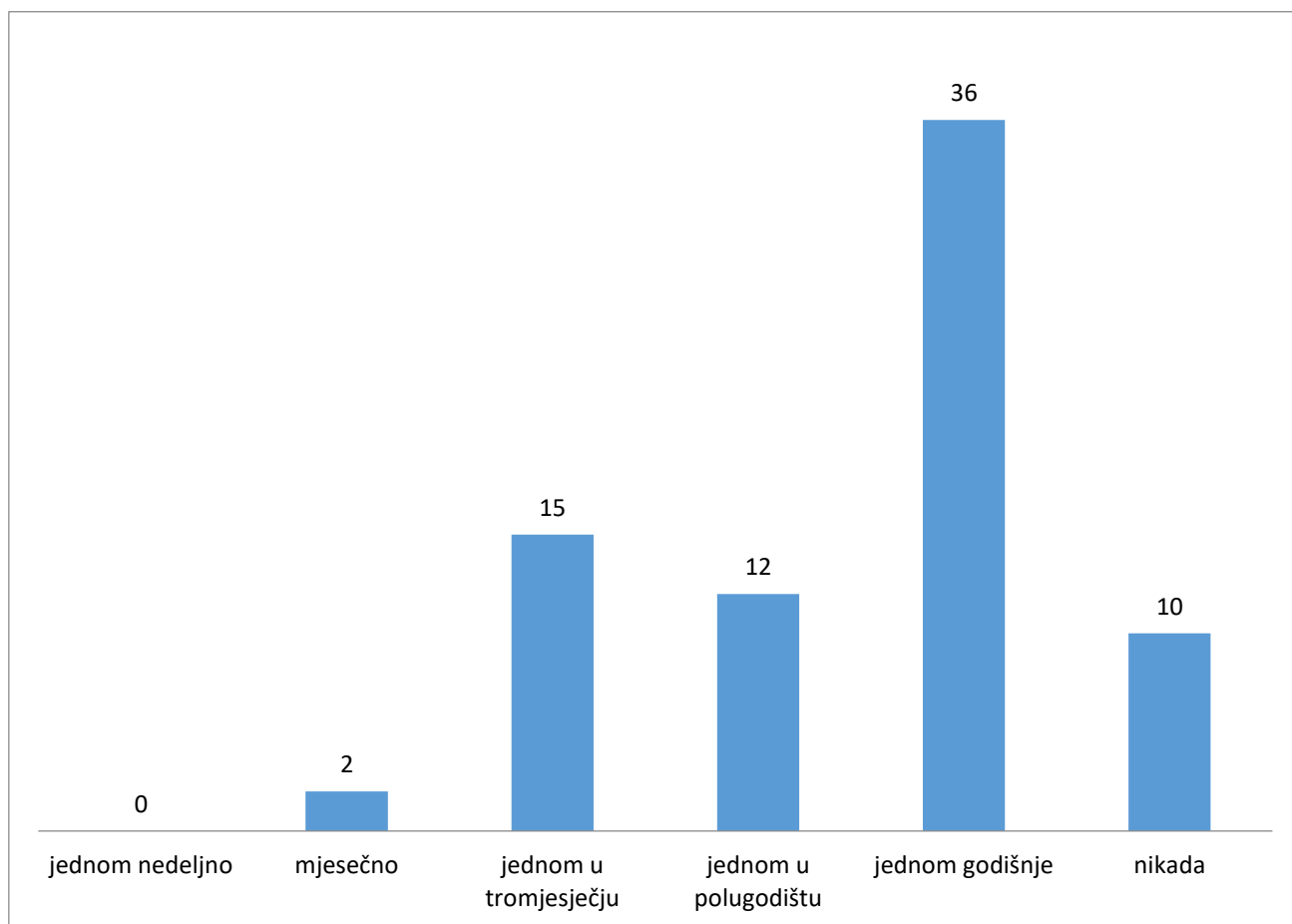
Ispitanici su navodili koje su tri od ponuđenih osobina najznačajnije koje treba da posjeduje učitelj koji teži razvijanju interkulturalnosti. Zaokruživanjem odgovora dobili smo da je najvažnije da učitelj posjeduje moral, tolerantnost i svestranost, jer je najviše ispitanika, njih 46, zaokružilo tu kombinaciju odgovora. Svakako osobina *tolerantnost* istaknuta je kao najbitnija, jer je većina ispitanika u svojim odgovorima označila tu osobinu. Nakon tolerantnosti slijedi moral, a zatim svestranost. Rezultati odgovora koje smo dobili su sljedeće:

Tabela 4: Koje osobine treba da posjeduje učitelj koji teži razvijanju interkulturalnosti

<i>Varijante odgovora</i>	<i>Broj ispitanika koji su obilježili date odgovore</i>
Moral, tolerantnost, svestranost	46
Saosjećajnost, kreativnost, otvorenost	3
Pravičnost, istrajnost, strpljivost	4
Tolerantnost, istrajnost, optimizam	2
Svestranost, saosjećajnost, otvorenost	4
Moral, kreativnost, tolerantnost	5
Moral, tolerantnost, otvorenost	13

Sljedeće pitanje je dato da se uvidi koliko često se praktikuju radionice koje šire svijest o interkulturalnosti. Svi ispitanici su odgovorili da makar jednom godišnje održavaju ovakve

radionice. Sudeći po odgovorima niko od ispitanika ne sprovodi radionice na nedeljnom nivou, njih dvoje navelo je da to realizuju dva puta mjesečno, dok njih 15 radionice održava jednom u tromjesječju. Jednom u polugodištu radionice realizuje 12 ispitanika, njih 36 jednom godišnje, dok je 10 ispitanika navelo da radionice nikada ne održava. Najčeće se radionice održavaju jednom godišnje, a zašto 10 ispitanika to nikada ne čine ne znamo uzrok. Iako je taj podatak zabrinjavajući, ipak uviđamo da ima onih ispitanika koji realizuju redovno radionice.

Grafik 7: Koliko često ispitanici održavaju radionice koje šire svijest o interkulturalnosti

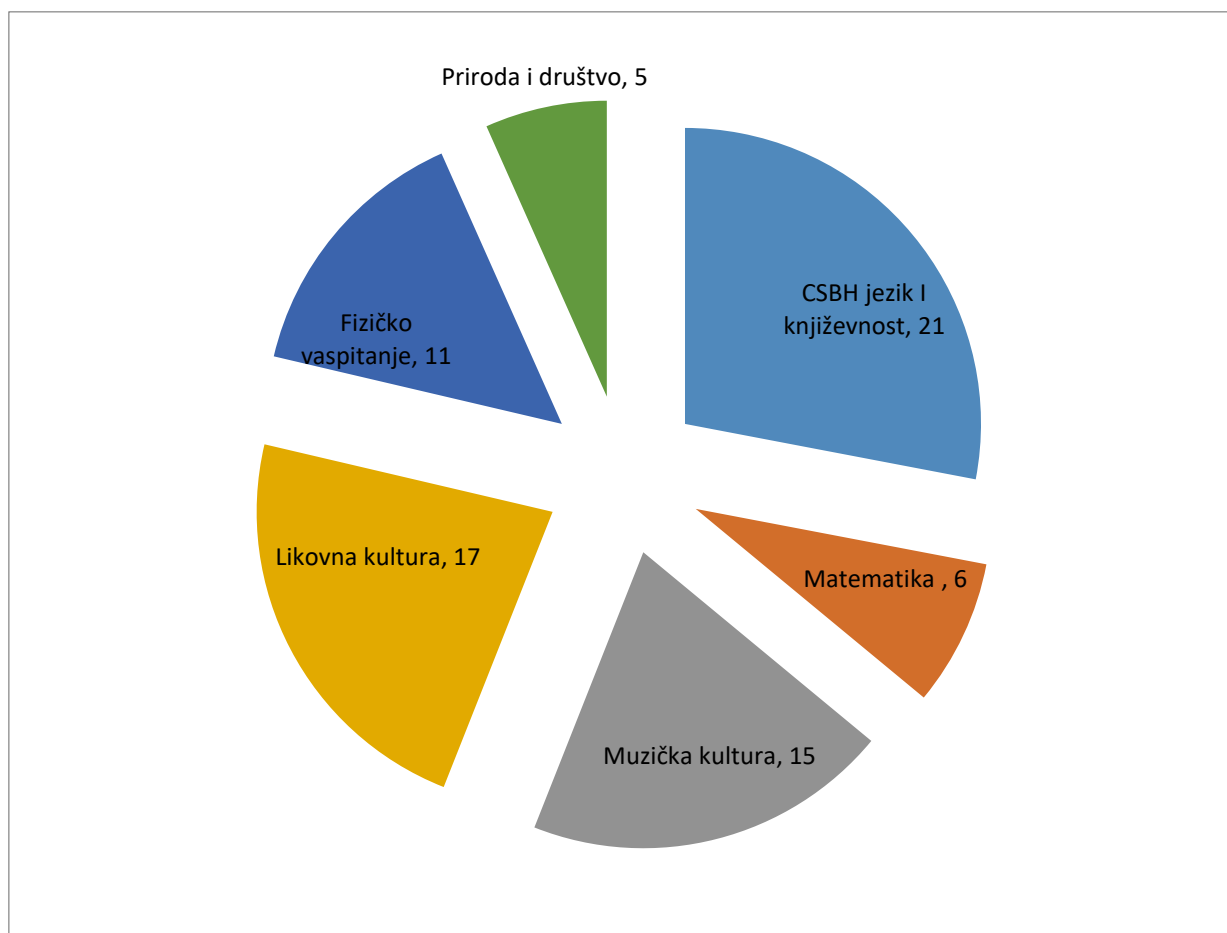
Pitanje koje je bilo od značaja jeste *Da li sprovodite neke od datih aktivnosti?* Odgovori su bili raznovrsni. Veliki broj ispitanika održava kreativne radionice, obilježavaju važne datume i možemo zapaziti da učitelji sprovode razne aktivnosti kako bi podstakli interkulturalnost. Najveći broj ispitanika, njih 66, obilježava *Dan tolerancije*. Možemo uvidjeti da *Dan Roma*, takođe obilježava veliki broj ispitanika, 57. Nakon toga najčešće se održavaju kreativne radionice, 54 ispitanika. Ispitanici, njih 37, obilježili su da redovno promovišu poznate igre

raznih naroda, a njih 26 organizuje predavanja o različitim kulturama. zaključujemo da se najmanje organizuje gostovanje na časovima značajnih ličnosti iz kulture manjinske zajednice, jer je čak 65 ispitanika odrično odgovorilo. Takođe, 60 ispitanika nikada ne prikuplja poslovice, pjesme, kratke priče na jeziku manjina. Vidimo i da se rijetko organizuju predavanja o različitim kulturama, ali zato veliki broj ispitanika 49, obilježili su da obogaćuju biblioteku primjercima knjiga o različitim kulturama. Tabela rezultata izgleda ovako:

Tabela 5: Rezultati ispitanika na pitanje koliko često sprovode neke od datih aktivnosti u svom odjeljenju

	DA	NE
Kreativne radionice	54	21
Obilježavanje Dana tolerancije	66	9
Organizovanje predavanja o različitim kulturama	26	49
Gostovanje na časovima značajnih ličnosti iz kulture manjinske zajednice	10	65
Prikupljanje poslovice, pjesama, kratkih priča na jeziku manjina	15	60
Promovisanje poznatih igara raznih naroda	37	38
Obogaćivanje biblioteke primjercima knjiga o različitim kulturama	46	29
Obilježavanje Dana Roma	57	18

Na pitanje, *U nastavi kog nastavnog predmeta je najlakše razvijati i njegovati interkulturalnost?* Ispitanici su odgovorili da se interkulturalnost najlakše razvija na časovima CSBH jezika i književnosti, kao i na časovima likovne kulture, muzičke kulture i na časovima fizičkog vaspitanja. Uočavamo da nije lako razvijati interkulturalnost na časovima matematike i na časovima prirode i društva. U obrazloženju odgovora navodili su poznate sportiste i umjetnike manjinskih naroda, različite muzičke igre manjinskih naroda, poznate muzičare, likovne izložbe i radove značajnih umjetnika manjinskih grupa. Takođe, navodili su testtove koji se obrađuju na časovima CSBH jezika i književnosti koji podstiču interkulturalnost.

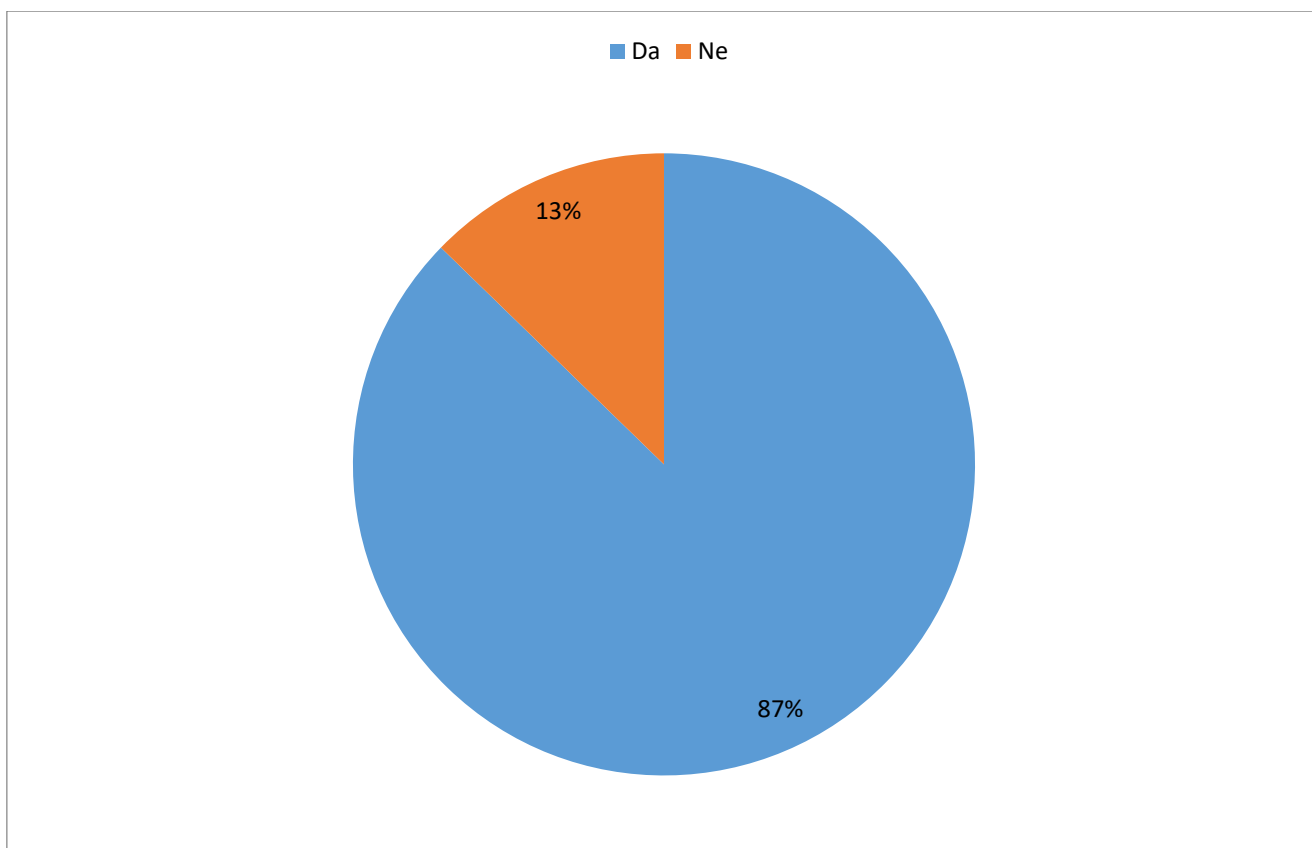

Grafik 8: U nastavi kog nastavnog predmeta je najlakše razvijati i njegovati interkulturalnost

U okviru četrnaestog pitanja učitelji su imali zadatak da odgovore na tri potpitanja. Odgovori su prikazani u sljedećim graficima:

a) *Smatrate li da ste dovoljno obučeni za razvijanje interkulturalnosti kod učenika nižih razreda?*

Većina nastavnika smatra da je u velikoj mjeri obučena za razvijanje interkulturalnosti, dok njih 13% smatra da nijesu dovoljno obučeni za razvijanje iste.

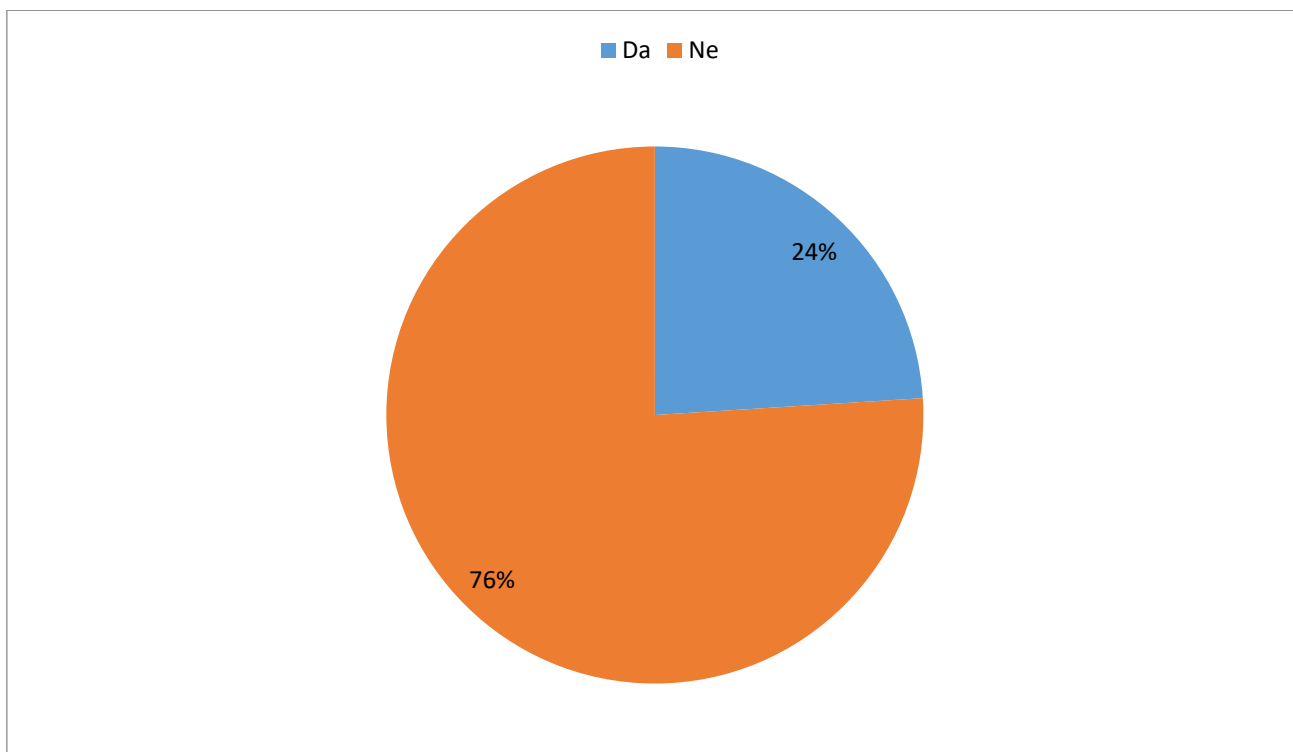

Grafik 9: Smatrate li da se dovoljno obučeni za razvijanje interkulturalnosti kod učenika nižih razreda

b) *Za izvođenje nastave koja podstiče interkulturalnost je potrebna dodatna obuka nastavnika?*

Iako su u prethodnom pitanju ispitanici u velikom broju potvrdno odgovorili, većina njih smatraju da je potrebna dodatna obuka nastavnika za izvođenje nastave koja

podstiče interkulturalnost, dok 24% nastavnika smatra da im dodatna obuka nije potrebna.

Grafik 10: Rezultati ispitanika na pitanje da li je za izvođenje nastave koja podstiče interkulturalnost potrebna dodatna obuka nastavnika

c) Navedite teme u kojima vam je potrebna dodatna edukacija i usavršavanje u oblasti razvijanja interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole?

Ispitanici su u velikoj mjeri odgovorili na dato pitanje. Neki od ispitanika nijesu odali odgovor na postavljeno pitanje, već su samo ostavili prazno polje. Ispitanici su dali odgovore koji se mogu svrstati u nekoliko kategorija. Odgovori na pitanja su navedeni na osnovu oblasti kojoj pripadaju. Izdvajaju se oblasti iz kojih su učitelji naveli da im je najviše potrebna dodatna edukacija i usavršavanje zbog razvijanja interkulturalnosti i obrazovanja koje se zasniva na poštovanju različitosti. Među datim odgovorima nastavnici su bili u velikoj mjeri usaglašeni da im je potrebna edukacija u oblasti:

- razvoja tolerancije;
- moralnih vrijednosti;
- adaptacije učenika drugih kultura u odjeljenje;

- prihvatanje različnosti;
- kako ublažiti uticaj socijalnih prilika na obrazovanje učenika.

11. STRUKTURA IZVJEŠTAJA ISTRAŽIVANJA

1. UVOD

2. Osnovna teorijska polazišta

3. Pojam interkulturalnosti

4. Vaspitanje i vaspitne vrijednosti

4.1. Razvoj osobina vrijednosti kod učenika

4.2. Pojam i značaj morala

4.3. Zadaci i funkcije morala

5. Razvijanje moralnog vaspitanja i interkulturalnosti kroz nastavne predmete

6. Interkulturalnost i tolerancija

7. Obrazovanje za različitost

8. Uloga učitelja u obrazovanju za interkulturalnost

8.1. Karakter učitelja

8.2. Kreativno razvijanje interkulturalnosti

8.3. Metode podsticanja interkulturalnosti, radionica kao način rada

9. Metodologija rada

9.1. Problem i predmet istraživanja

9.2. Cilj i karakter istraživanja

9.3. Zadaci istraživanja

9.4. Naučno istraživačke hipoteze

9.5. Naučno istraživačke varijable

9.6. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

9.7. Populacija i uzorak

9.8. Statistički postupci koji se primjenjuju u obradi rezultata

9.9. Organizacioni, kadrovski, vremenski plan istraživanja

10. Interpretacija rezultata istraživanja

11. STRUKTURA IZVJEŠTAJA ISTRAŽIVANJA

12. ZAKLJUČAK

13. LITERATURA

14. PRILOZI

12. Zaključak

Od nemjerljivog značaja za sve učitelje, kao i za sve prosvjetne radnike, ali i one koji to namjeravaju biti je osjećaj za percepciju interkulturalnosti u obrazovanju. U razvijanju interkulturalnosti i samoj interpretaciji iste značajno je motivisati učenike na pravi način, pomoću različitih metoda.

Ovo istraživanje fokusirano je na značaj uloge učitelja u razvijanju interkulturalnosti kod učenika prvog ciklusa osnovne škole. Detaljnim proučavanjem rezultata, koji su dobijeni u istraživanju, zapažamo da je glavna hipoteza: *pretpostavlja se da je uloga učitelja bitna i u velikoj mjeri može podstići razvoj interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole, potvrđena.*

Pomoćne hipoteze:

- *Pretpostavlja se da nastavnim planom i programom nije predviđen interkulturalni sadržaj u dovoljnoj mjeri u nastavi prvog ciklusa osnovne škole*
- *Pretpostavlja se da učitelji shvataju potrebu razvitka interkulturalnosti u najnižim razredima osnovne škole*
- *Pretpostavlja se da su učitelji spremni da nastavu prilagode interkulturalnom obrazovanju*
- *Pretpostavlja se da učitelji imaju želju za edukacijom o interkulturalnom obrazovanju*

su takođe potvrđene. Shodno tome, uviđamo koliko je važno interkulturalno obrazovanje podsticati u prvom ciklusu osnovne škole, jer ono predstavlja temelj za dalje razvijanje ličnosti.

Kako bi se uvidjela važnost razvijanja interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole ovo istraživanje predstavlja djelić korisnih podataka za daljim unapređenjem interkulturalnosti kod učenika. Takođe, usmjerava na dužnost učitelja, kao i vaspitno obrazovnih institucija na bolji razvitak interkulturalnosti. Smisao i vrijednost života je živjeti tako da ne gradimo zidove među ljudima, već rušimo sve barijere koje nas čine različitim. Atmosferu i stav da tako različiti možemo kreirati jedinstvenu, značajnu i vrijednu cjelinu čijoj ljepoti doprinosi osobenost svakog pojedinca treba njegovati u učionici. Samo tako možemo očekivati da ovaj svijet bude ljepše i sigurnije mjesto za život, što je misija učitelja, koji oblikuju buduće generacije i formiraju osnove postojanja i napretka ljudske civilizacije. Momenat je i da se

konačno rasplamsaju misli o vrijednosti interkulturalnosti, jer samo na taj način stvaramo pojedinca koji razumije interkulturalnost i osiguravamo buduće valjano društvo. Interkulturalno obrazovanje ne treba da bude samo tema o kojoj se raspravlja i kojoj se ističe značaj i vrijednost, već korjeniti cilj školskog sistema.

13. Literatura

- Centar za interkulturalnu komunikaciju.* (2012). Retrieved from Cink.rs: <http://www.cink.rs/>
- Leksikon multikulturalnosti.* (2014). Retrieved from Leksikon multikulturalnosti, CINK: <https://pdfcoffee.com/leksikon-multukuturalnosti-pdf-free.html>
- Bruner, J. (1996). *Kultura obrazovanja.* Zagreb: Educa.
- Deontologija učitelja- temelj pedagoške etike.* (n.d.). Retrieved from Deontologija učitelja- temelj pedagoške etike.
- Diltaj, V. (1980). *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama.* Beograd: BIGZ.
- Djui, D. (1983). *Moje pedagoško "vjeruju".*
- Djuji, D. (1970). *Vaspitanje i demokratija.* Cetinje: Obod.
- Đorđević, J. (1996). *Moralno vaspitanje, teorija i praksa.* Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine. Retrieved from <https://www.scribd.com/document/86390037/DZ-Djui-Vaspitanje-i-Demokratija-1915-Cetinje-1966>
- Ferriere, A. (1935). *Aktivna škola.* Beograd: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon A. D.
- Gošović, Mrše, Jerotijević, Petrović, & Tomić. (2012). *Vodič za unapređivanje interkulturalnog obrazovanja.* Beograd: Fondacija za otvoreno društvo.
- Jurić, R. (1983). *Duhovnonaučna pedagogija.* Sremska Mitrovica.
- Keršenštajner, G. (1939). *Teorija obrazovanja.* Beograd: Geca Kon A.D.
- KEY, E. (2000). *Stoljeće djeteta.* Zagreb: Educa.
- Kocić, L. (1983). *Eksperimentalna pedagogija.* Beograd: Prosveta.

- Krkeljić, L., & Slobig, J. (2000). *Kreativno rješavanje problema u učionici*. Podgorica: Ministarstvo obrazovanja/UNICEF/ World Vision.
- Laniado, N. (2009). *Tko te naučio tako ružne stvari*. Rijeka: Studio Tim.
- Makarenko, A. (1947). *Pedagoška poema*. Kultura.
- Milić, S. (2004). *Kooperativno učenje - teorija i praksa*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Milić, S. (2008). *Savremeni obrazovni sistemi*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- Milić, S. (n.d.). *Razvoj koncepta inkluzije kao civilizacijski iskorak*. Retrieved from Razvoj koncepta inkluzije kao civilizacijski iskorak: <https://canupub.me/Docs/2012/250-Inkluz-vrijednosti/Inkluzivne%20vrijednosti%20-%202003.%20Sa%C5%A1a%20Mili%C4%87.pdf>
- Mirić, J. (2001). *Razvoj moralnog mišljenja*. Beograd.
- Ninković, B. (2006). *Savremena porodica i škola*. Jagodina: Učiteljski fakultet.
- Potkonjak, N. (1982). *Lenjin o vaspitanju*. Novi Sad, Beograd: Misao, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Potkonjak, N. (1982). *Marks i Engels o vaspitanju*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i Misao.
- Rosić, V. (2011). *Deontologija učitelja-temelj pedagoške etike*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Hrvatska.
- Stojaković, P. (1990). *Psihološki uslovi transfera učenja*. Sarajevo: Svjetlost.
- UNESCO. (2006). *guidelines for Intercultural education UNESCO expert meeting on Intercultural Education*. UNESCO .
- Wikipedia. (n.d.). Retrieved from Wikipedia: <https://sh.wikipedia.org/wiki?curid=3110>
- Wikipedia. (n.d.). Retrieved from Wikipedia: <https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%A0kola>

14.Slike, tabele i grafici

Slika 1: <i>Drvo različitosti</i>	20
Slika 2: <i>Snaga različitosti</i>	26
Tabela 1: <i>Odnosi među ljudima</i>	22
Tabela 2: <i>Struktura istraživačkog uzorka</i>	39
Tabela 3: <i>Tabelarni prikaz uzorka učitelja</i>	41
Tabela 4: <i>Koje osobine treba da posjeduje koji teži razvijanju interkulturalnosti</i>	46
Tabela 5: <i>Rezultati ispitanika na pitanje koliko često sporovode neke od datih aktivnosti u svom odjeljenju</i>	48
Grafik 1: <i>Procenat ispitanika</i>	42
Grafik 2: <i>Kom razredu predaje koliko procenat ispitanika</i>	42
Grafik 3: <i>Koliko ispitanika u svom odjeljenju ima učenike koji pripadaju različitim kulturama</i>	43
Grafik 4: <i>Rezultati pitanja da li su svi učitelji zadovoljni kako učenici prihvataju kulturnu različitost</i>	44
Grafik 5: <i>Rezultati na pitanje šta je interkulturalnost</i>	45
Grafik 6: <i>Kolika smatrate da je uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti</i>	45
Grafik 7: <i>Koliko često ispitanici održavaju radionice koje šire svijest o interkulturalnosti</i>	47
Grafik 8: <i>U nastavi kog nastavnog predmeta je najlakše razvijati i njegovati interkulturalnost</i>	49
Grafik 9: <i>Smatrate li da ste dovoljno obučeni za razvijanje interkulturalnosti kod učenika nižih razreda</i>	50
Grafik 10: <i>Rezultati ispitanika na pitanje da li je za izvođenje nastave koja podstiče interkulturalnost potrebna dodatna obuka učitelja</i>	51

15.Prilozi

PRILOG 1

JU OŠ „OKTOIH“

PODGORICA

SCENARIO ZA REALIZACIJU ČASA ODJELJENSKE ZAJEDNICE

TEMA: Prihvatanje različitosti i razvijanje tolerancije

Podgorica, novembar 2019.god.

Psihološka radionica: Prihvatanje različitosti i razvijanje tolerancije

Oblici rada: frontalni,individualni,grupni

Metode rada: monoloska,dijaloska

Materijal: stikeri,hamer

AKTIVNOSTI

Uvodna aktivnost:

Lijepa riječ otvara sva vrata (5 min): Na današnjem času ćemo na drugačiji način govoriti o osobinama. Kako dijelimo osobine? Da li često drugu/drugarici uputimo neku lijepu riječ,pohvalu ili smo skloni više da kritikujemo? Da li kod sebe prepoznajemo mane i šta radimo da ih eliminišemo?

Imamo dvije grupe. Jedna grupa predstavlja tvrđavu i stoje u krugu. Većina učenika, tj. preostali učenici su unutar kruga. Oni koji su formirali krug su u stvari vrata tvrđave. Da bi uspjeli proći kroz vrata moraju reći makar jednu lijepu osobinu o sebi. Kada većina učenika prođe kroz vrata tvrđave , oni prave spoljašnji novi krug i na taj način mijenjaju uloge. Uviđaju koliko je važno proći kroz svaku situaciju.

Ovom aktivnošću podstičemo kod učenika pozitivne osobine. Vodimo razgovor o tome koja osjećanja su imali tokom igre? Kako bi se osjećali da je zadatak bio da ukažu na manu svom drugu/drugarici? Šta je ljepše čuti, manu ili vrlinu? Da li im je bilo teško da saopšte svoj stav?

Glavne aktivnosti:

Boje (15 min): Svakom učeniku na čelo lijepim papirić jedne od četiri boje na kojem je jedan od oblika (krug, trougao, srce i cvijet). Tri učenika dobijaju različitu boju bez oblika. Zadatak učenika je da pronađu svoju grupu po boji i obliku, a smiju se sporazumjeti samo pokretima. Na taj način formiramo grupe. Tri učenika ostaju van grupe.

Razgovor (15 min): Slijedi razgovor o prethodnoj aktivnosti. Uključujem učenike koji ne pripadaju ni jednoj grupi. Kakva su im osjećanja? Da li su njih troje razmišljali da formiraju grupu? Svaka grupa iznosi svoj stav o „odbačenim“ učenicima. Da li su se oni nekada osjećali odbačeno (navode primjere iz života). Ovom aktivnošću učenici shvataju šta znači biti odbačen i na koji način možemo pomoći drugu/drugarici da se tako ne osjećaju.

Završna aktivnost:

Naše drvo (10 min): Na tabli je zalijepljeno stablo od hamer papira. Svaki učenik dobija po jedan zeleni i jedan žuti list. Na zelenim listovima pišu nešto šta vole kod sebe (osobinu, šta vole da rade...) ,a na žutim pišu ono šta ne vole. Zelene listove lijepe na grane, a žute ispod stabla. Analiziramo odgovore koje smo dobili. Na ovaj način se učenici oslobađaju i bolje upoznaju i otkrivaju neku svoju osobinu za koju drugari nisu znali.

SCENARIO ZA IZVOĐENJE RADIONICE “SLIČNI, A RAZLIČITI“

Oblik rada: grupni, individualni i rad u paru

Ciljevi radionice:

- **Podstaci maštu i kreativnost kod učenika;**
- **Prepoznavanje različitosti;**
- **Razviti pozitivnu atmosferu u razredu.**

Potrebni materijal:

- **“Čarobni štapić”**
- **Olovke**
- **Bojice**
- **Selotejp traka**
- **Makaze**
- **Hamer papir**

UVODNA AKTIVNOST

Cilj aktivnosti: Zagrljaj za opuštanje

Procedura:

Učenici stoje u krugu. Svaki učenik treba da zagrlji svog druga/drugaricu, koji stoji do njega/nje.

GLAVNA AKTIVNOST

Cilj aktivnosti: Prepoznavanje različitosti i razvijanje kreativnosti

Procedura:

Svaki učenik će dobiti list papira. Zadatak učenika je da nacrtaju sebe i svog druga iz klupe, i da razmisle po čemu se oni razlikuju (voditelj im navodi primjer: “Moja drugarica/drug ima crnu boju kose.”)

Nakon završenih radova, učenici izlaze u parovima, i uz pomoć voditelja govore koga su nacrtali i po čemu se razlikuju od druga/drugarice. Radove lijepe na hamer papiru.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

Cilj aktivnosti: Pozitivne poruke između učenika

Procedura:

Voditelj uzme “čarobni štapić” , zatim kaže djetetu do sebe “Moj čarobni štapić kaže...” (nešto pozitivno, lijepo – Npr.”Imaš lijepe oči...”) i pri tom preda “čarobni štapić”. Tako redom svaki učenik u krugu, dok štapić ne prođe cijelu grupu. Dok govore pozitivne poruke i predaju štapić učenici su okrenuti jedni prema drugima.

PRILOG 2

Slika br. 1 sa radionice, III razred, pravili su lanac sa porukama

Slika br. 2 i 3 sa radionice, III razred, drvo sa porukama „To smo mi“

Slika 4 sa radionice, I razred, Zagrljaj za opuštanje

Slika 5 sa radionice, II razred, Crtanje druga/drugarice

Slika br. 6 sa radionice, III razred, Mreža povezanosti

Slika br.7 sa radionice, I razred, Da imam čarobni štapić

PRILOG 3

ANKETNI UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Dragi nastavnici,

U toku je istraživanje na temu „Uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti kod učenika u prvom ciklusu osnovne škole”, s ciljem utvrđivanja uolikoj mjeri nastavnici razvijaju svijest učenika o interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole. Davanjem iskrenih odgovora doprinosite efikasnijem proučavanju iskustvenog i sazajnog aspekta u vezi s interkulturalnošću. Anketa je anonimna.

1. Pol: (zaokružite)

Muški

Ženski

2. Godine starosti: _____

3. Naziv i mjesto škole u kojoj radite:

4. Kom razredu predajete?

5. Koliko imate godina radnog staža?

6. U odjeljenju u kom izvodim nastavu ima djece koji pripadaju različitim kulturama?

a) Da

b) Ne

7. Ukoliko je odgovor „da” u kojoj mjeri ste zadovoljni kako učenici prihvataju kulturalnu raznolikost?

nikako

slabo

onako

dobro

odlično

8. Pojam „interkulturalnost” znači (zaokruži tačan odgovor):

a) isto što i multikulturalnost;

b) odnos, razmjena i skup dinamičkih tokova različitih kultura;

c) mnogo kultura na jednoj teritoriji

9. Kolika smatrate da je važna uloga učitelja u razvijanju interkulturalnosti?

1	2	3	4	5
nevažna	malo važna	umjereno važna	važna	veoma važna

10. Koje su najvažnije tri osobine koje treba da posjeduje nastavnik koji teži razvijanju interkulturalnosti?

moral saosjećajnost tolerantnost kreativnost strpljivost

pravičnost istrajnost optimizam otvorenost svestranost

11. Praktikujem radionice koje šire svijest o interkulturalnosti (zaokruži):

- a) nedjeljno
- b) mjesečno
- c) jednom u tromjesječju
- d) jednom u polugodištu
- e) jednom godišnje
- f) nikada

12. Da li u svojoj nastavi sprovodite neke od sljedećih aktivnosti? Označite ✓ DA/ NE.

	DA	NE
Kreativne radionice		
Obilježavanje Dana tolerancije		
Organizovanje predavanja o različitim kulturama		
Gostovanje na časovima značajnih ličnosti iz kulture manjinske zajednice		
Prikupljanje poslovice, pjesama, kratkih priča na jeziku manjina		
Promovisanje poznatih igara raznih naroda		
Obogaćivanje biblioteke primjercima knjiga o različitim kulturama		
Obilježavanje Dana Roma		

13. U nastavi kog nastavnog predmeta je najlakše razvijati i njegovati interkulturalnost?
Obrazloži svoj odgovor.

14. a) Smatrate li da ste dovoljno obučeni za razvijanje interkulturalnosti kod učenika nižih razreda?

DA NE

b) Za izvođenje nastave koja podstiče interkulturalnost je potrebna dodatna obuka nastavnika?

DA NE

c) Navedite teme u kojima vam je potrebna dodatna edukacija i usavršavanje u oblasti razvijanja interkulturalnosti u prvom ciklusu osnovne škole?

Hvala na izdvojenom vremenu!